

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
КРАЇНИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
Спеціальності
051 Економіка

Корецький Марко Андрійович
Керівник Яценко Ганна Юріївна
кандидат економічних наук

Рецензент _____

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2023 р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ.....	6
1.1. Конкурентоспроможність країни: сутність поняття, основні складові та джерела.....	6
1.2. Макроекономічні чинники підвищення конкурентоспроможності країни в постпандемічний та повоєнний періоди	13
1.3. Методика і показники оцінки конкурентоспроможності країни.....	19
Висновки до Розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ТА ПОСТПАНДЕМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ	26
2.1. Досвід відновлення конкурентоспроможності країн після Другої світової війни.....	26
2.2. Чинники підвищення конкурентоспроможності країн після пандемії COVID-19.....	36
Висновки до Розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ.....	44
3.1. Україна в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.....	44
3.2. Інноваційні аспекти підвищення конкурентоспроможності України в постпандемічний та повоєнний періоди	53
3.3. Пропозиції щодо шляхів підвищення конкурентоспроможності України в постпандемічний та повоєнний періоди	57
Висновки до Розділу 3	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	68
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення РФ негативно позначилися на економічному становищі України, яка й до кризового періоду не відображала стабільного економічного зростання та ефективності функціонування економіки, про що свідчать оцінки конкурентоспроможності міжнародних організацій.

Міжнародна спільнота взяла на себе відповідальність допомогти Україні у вирішенні завдань повоєнної відбудови, зокрема пропонуючи військову, інтеграційну та фінансову допомогу. Історичний момент, у якому перебуває Україна, відкриває перед нею можливість реалізувати економічний потенціал та стати високорозвиненою конкурентоспроможною країною з високим добробутом її громадян.

Стратегія покращення ефективності національної економіки має формуватись на основі теорії і методів економічної науки з урахуванням досвіду повоєнної відбудови інших країн у другій половині 40-х до кінця 60-х років XX ст. та подолання наслідків пандемії коронавірусу COVID-19.

Ключовим показником відображення економічного стану та розвитку країни є конкурентоспроможність.

Зважаючи на вищезазначене, актуальним є науково обґрунтоване визначення чинників підвищення конкурентоспроможності України в постпандемічний та повоєнний періоди на основі аналізу іноземного досвіду.

Значний внесок у дослідження конкурентоспроможності зробили такі іноземні вчені: А. Сміт, Д. Рікардо, М. Портер, П. Кругман, К. Шваб та Б. Ейхенгрін. В Україні дослідження конкурентоспроможності та повоєнної відбудови проводили О. Шнипко, Н. Супрун, С. Іванов, Ю. Уманців, Н. Іванова.

Мета дослідження: визначити чинники та пріоритетні напрями, що сприяють підвищення конкурентоспроможності в постпандемічний та повоєнний періоди в Україні в сучасних реаліях, враховуючи релевантний історичний досвід країн, для формування пропозицій щодо покращення економічної ситуації.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття, основні складові та джерела конкурентоспроможності країни.
2. Дослідити макроекономічні чинники підвищення конкурентоспроможності.
3. Здійснити огляд методики та оцінки конкурентоспроможності країни.
4. Проаналізувати досвід відновлення та підвищення конкурентоспроможності країн у повоєнний та постпандемічний періоди.
5. Дослідити позицію України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.
6. Визначити інноваційні аспекти підвищення конкурентоспроможності.
7. Надати пропозиції щодо чинників та пріоритетних напрямів підвищення конкурентоспроможності.

Об'єктом дослідження є конкурентоспроможність країни, що є комплексною характеристикою здатності економіки ефективно використовувати ресурси та забезпечувати високий рівень життя.

Предметом дослідження є чинники підвищення конкурентоспроможності в постпандемічний та повоєнний періоди.

Методи дослідження:

Аналіз теоретичних джерел: для визначення поняття конкурентоспроможності країни, її основних складових, методів її вимірювання та оцінки.

Аналіз міжнародного досвіду: для вивчення досвіду відновлення конкурентоспроможності країн після Другої світової війни, у постпандемічний період та зовнішньоекономічних трансформацій.

Економетричний аналіз: для виявлення залежностей між показником конкурентоспроможності та іншими індексами, які відображають розвиток національної економіки.

Синтез: для формування власного визначення конкурентоспроможності та виявленні ключових чинників підвищення конкурентоспроможності у постапандемічний та повоєнний період.

Інформаційна база дослідження – наукові доробки вітчизняних та іноземних вчених, аналітичні дослідження та звіти міжнародних організацій, науково-популярна література, програмні документи урядів та регіональних об'єднань країн та бази даних міжнародних організацій.

Практична значущість роботи полягає в тому, що надані пропозиції підвищення конкурентоспроможності можуть бути враховані при розробці та реалізації економічної політики у постпандемічний та повоєнний періоди в Україні.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 79 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИННИКІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

1.1. Конкурентоспроможність країни: сутність поняття, основні складові та джерела

Сьогодні поняття конкурентоспроможності країни є активно вживаним серед широкого загалу (представників бізнесу, урядовців, науковців, практиків у галузі освіти тощо). Конкурентоспроможність є визначальним фактором економічного потенціалу країни. Сам термін «конкурентоспроможність» став синонімом економічної ефективності держави. Уряди ставлять собі за мету забезпечити конкурентоздатність своїх країн, що дасть їм змогу успішно розвиватися та збільшувати національне багатство. Створення доданої вартості, залучення інвестицій, ефективність державного апарату та впровадження новітніх технологій дозволяють країнам зайняти достойне місце на світовій економічній арені.

Витоки теорії конкурентоспроможності лежать у класичній теорії міжнародного поділу праці, що належить А. Сміту (теорія абсолютних переваг) [1] та Д. Рікардо (теорія порівняльних переваг) [2]. Згідно з класичною теорією, фактори виробництва, такі як земля, праця і природні ресурси, відповідають за успіх країни в її розвитку. Країни отримують вигоду від порівняльної переваги в галузях, де використовуються фактори, які вони мають в достатку. Але в розвинених економіках та галузях виробництва вплив технологій і зростання глобальної конкуренції затьмарили класичну теорію.

Концептуальні основи теорії конкурентоспроможності було якісно викладено у відомій та авторитетній праці з проблем міжнародної конкурентоспроможності «Порівняльні переваги країн» [3] М. Портером, що була видана в США у 1990 році. У ній автор визначає поняття «конкурентоспроможність» як «продуктивність використання національних ресурсів – праці та капіталу». Далі стверджує, що продуктивність визначає рівень життя в країні, адже це основне джерело доходів

суспільства. Продуктивність людських ресурсів визначає заробітну плату працівників, а продуктивність використання капіталу визначає дохід для його власників. Отже, М. Портер стверджує, що єдина розумна концепція конкурентоспроможності на національному рівні це — продуктивність [3].

Для цілісного розуміння конкурентоспроможності варто розглянути визначення, які надають міжнародні організації. Загальноприйняте визначення надає Всесвітній економічний форум. У своєму звіті «Глобальний індекс конкурентоспроможності 2019» дослідники визначають національну конкурентоспроможність як «набір інституцій, політик та факторів, що визначають рівень продуктивності». Конкурентоспроможність вони розуміють як «властивості та якості економіки, які дозволяють більш ефективно використовувати фактори виробництва». Їх концепція заснована на моделі економічного зростання Солоу з використанням виробничої функції Коба-Дугласа, що дає можливість виміряти вплив різних факторів економічного зростання і визначити рівень зростання технологічного прогресу [4, с. 2].

Щорічник світової конкурентоздатності видається Міжнародним інститутом розвитку менеджменту та є всесвітнім орієнтиром у конкурентоспроможності країн. У Щорічнику за 2016 рік зазначається, що конкурентоспроможність країн — це «сфера економічних знань, яка аналізує факти і політики, що формують можливість країни створювати і підтримувати середовище створення більшої вартості для її підприємств, та, зрештою, для її людей» (переклад з англ. мови мій. — М. К.) [5, с. 489]. За методологією Щорічнику національне середовище поділяється на 4 головні фактори: економічні показники, ефективність державного управління, ефективність бізнесу та інфраструктура. Їх визначення конкурентоспроможності можна розуміти як можливість країни створювати і підтримувати середовище, що дозволяє її компаніям бути більш конкурентними на глобальному ринку.

Комісія з промислової конкурентоспроможності при Президентіві США ще у 1985 році визначала сутність конкурентоспроможності національної економіки як «ступінь, за яким країна має можливість в умовах вільного і справедливого ринку

виробляти товари і послуги, які відповідають вимогам світових ринків за одночасного збереження або підвищенні реальних доходів свого населення» (переклад з англ. мови мій. – М. К.) [6, с. 6]. Члени комісії вважали, що підвищення конкурентоспроможності полягає в тому, щоб підтримувати високий рівень життя і збільшувати багатство країни в умовах зростаючого конкурентного глобального середовища. У Доповіді Президентської комісії з промислової конкурентоспроможності вказано: «Можливість бути конкурентоспроможним визначається тим, як ефективно ми будемо використовувати наші технології, капітал та людські ресурси в умовах вільного і справедливого світового ринкового середовища» (переклад з англ. мови мій. – М. К.) [6, с. 6]. Вільний і справедливий ринок, на думку Комісії, є тим середовищем, де продукти можуть бути оцінені суто за їх собівартістю, особливостями та якостями, що є визначальними факторами, які впливають на рішення про покупку споживача [6, с. 7].

Отже, проаналізувавши найбільш вживані та комплексні визначення конкурентоспроможності, на які спираються міжнародні організації та уряди країн, можна виокремити ключові складові цього поняття. Це, по-перше, продуктивність використання факторів виробництва в країні: капіталу, праці та технологій; по-друге, націленість на зростання прибутку товаровиробників та населення країни; по-третє, сталість цього процесу, тобто, забезпечення умов, що сприяють підтримці конкурентного стану національної економіки в умовах глобального ринку. Тому, конкурентоспроможність – це комплексна характеристика здатності національної економіки ефективно використовувати ресурси та підтримувати сприятливе середовище для прибутковості підприємств та добробуту громадян у довгостроковому періоді.

О. Шнипко у своїй праці досліджує причини відмінностей визначень конкурентоспроможності [7]. У статті зазначається, що це зумовлено, в першу чергу, лінгвістичною неоднозначністю поняття, адже *competitive advantage* з англійської можна одночасно перекласти як «порівняльні переваги», так і «конкурентоспроможність». Інша причина відмінності визначень полягає в тому, що, залежно від об'єкту, до якого застосовується це поняття, воно отримує різні

інтерпретації, адже можна виділити декілька рівнів конкурентоспроможності - конкурентоспроможність товару, виробників, галузей, країни. Також послідовники різних шкіл економічної думки спираються на різні позиції щодо конкурентоспроможності, виходячи з того, що вони мають різні погляди на фактори динаміки конкурентоспроможності, та, відповідно, заходи економічної політики держави з підтримки та зростання національної конкурентоспроможності.

Далі розглянемо складові та джерела конкурентоспроможності. М. Портер у своїй праці «Порівняльні переваги країн» [3] виділяє властивості країни, які мають загальний характер та формують конкурентне середовище. Вони формують «ромб», який є інструментом аналізу конкурентоздатності країни за допомогою розгляду детермінант конкурентних переваг країни як системи, де існує тісний взаємозв'язок цих факторів. Ці чотири ендogenous складові «ромбу» наступні: факторні умови, умови попиту, суміжні та підтримуючі галузі й стратегія, структура і характер конкуренції фірми. Також Портер виділяє два додаткові фактори, що впливають на умови конкурентоздатності країни, але залишаються поза «ромбом». Це випадкові події та роль влади. Схематично «ромб» зображено на Рисунку 1.1.

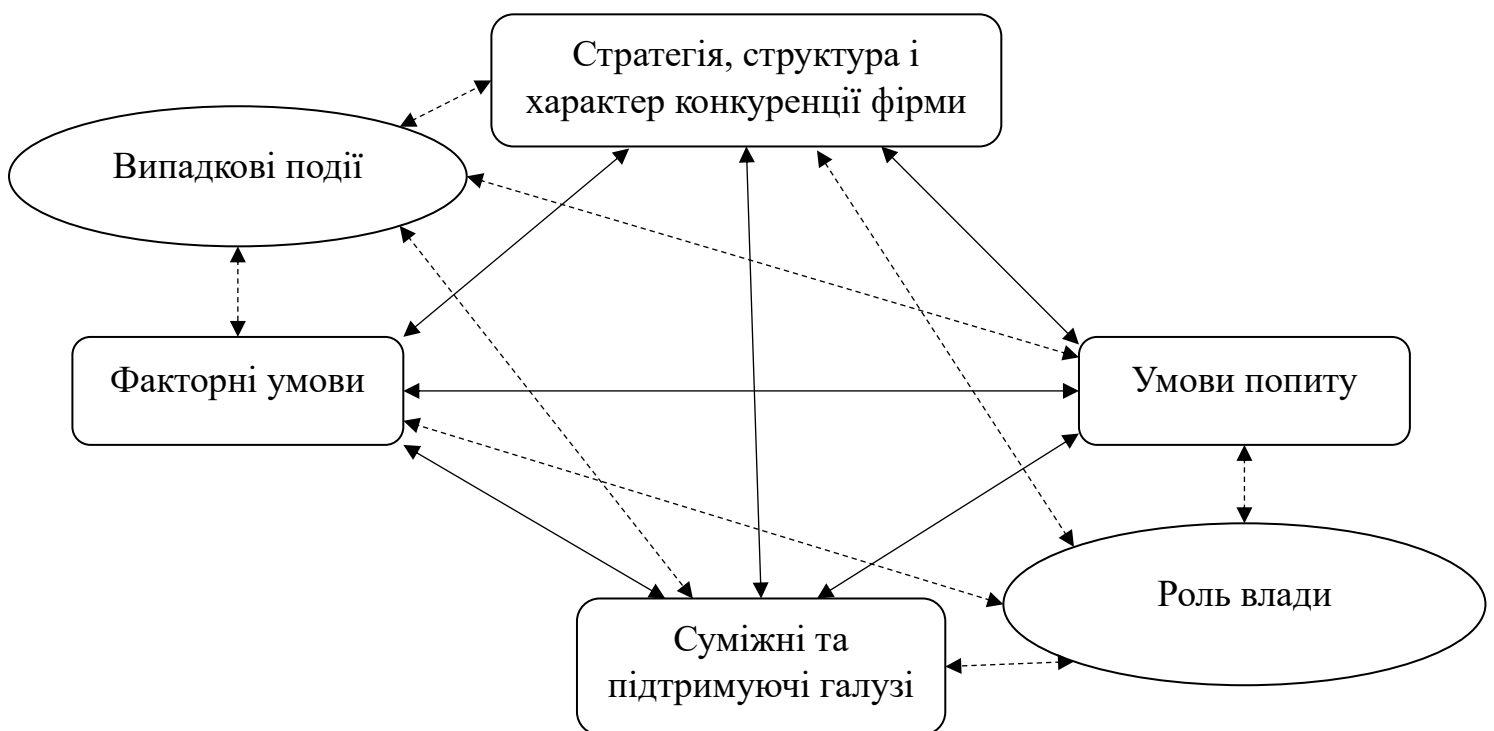

Рис. 1.1 «Ромб» конкурентоспроможності М. Портера [3]

Факторні умови полягають у тому, що країна забезпечена факторами виробництва, які необхідні для діяльності її фірм. Сюди Портер відносить такі групи факторів: людські ресурси, природні умови та ресурси, ресурси знань, грошові ресурси та інфраструктура. Проте отримання конкурентної переваги за рахунок факторних умов визначається тим, наскільки ефективно ці фактори будуть використовуватися у виробництві товарів та послуг. Існують два основні принципи, за якими поділяють факторні умови. Перший – це ділення факторів на основні та розвинені. Основні фактори – це ті фактори, які країна отримує задарма, або за малі капіталовкладення. Це природні ресурси, кліматичні умови, низько кваліфікована робоча сила тощо. Їх цінність невелика, адже вони достатньою мірою доступні кожній країні або компанії, тому вони не сприяють розвитку конкурентоспроможності країни, або обмежено впливають на неї. У той же час, розвинені фактори, такі як сучасна інфраструктура, висококваліфіковані працівники, науково-дослідні установи тощо, визначають рівень конкурентоспроможності на рівні країни. Їх складно добути навіть в умовах глобалізації, вони вимагають тривалого розвитку за рахунок великих вкладень і бази у вигляді розвинених основних факторів.

Другий принцип ділення факторних умов ґрунтується на ступені спеціалізації. Загальні фактори є доступними, стосуються широкого спектру галузей та мають обмежений вплив на конкурентоспроможність, наприклад мережі автодоріг або працівники з вищою освітою. Спеціалізовані фактори створюють значну конкурентну перевагу в обмеженій кількості галузей і вимагають довготривале фінансування, наприклад науково-дослідний інститут у сфері оптики або венчурний фонд, що фінансує розробників програмного забезпечення. Спеціалізовані фактори створюють значні конкурентні переваги, але вимагають фундаменту у вигляді загальних факторів, та мають властивість знецінюватися як ресурс для довгострокового забезпечення конкурентоспроможності, адже вимагають постійного оновлення та подальшої спеціалізації.

Наступним елементом «ромбу» є умови попиту. Портер вважає, що характер внутрішнього попиту, а саме його якісна сторона, впливає на національну

конкурентоздатність шляхом формування стимулу в національних товаровиробників до інновацій у відповідь на потреби споживачів. Якщо покупці в країні вибагливі й попит дозволяє передбачати не тільки внутрішні, але і міжнародні потреби, масштаби внутрішнього попиту і характер його зростання можуть підвищити конкурентну перевагу країни в галузі.

Третю складову «ромбу» Портер визначив як суміжні та підтримуючі галузі. Суміжні галузі трактуються як галузі-постачальники, тобто галузі, де виробляються фактори виробництва, що можуть бути використані у інших галузях, що створює конкурентну перевагу для цих галузей. Наприклад, наявність виробників програмного забезпечення та високоінтенсивна торгівля можуть спонукати розвиток галузей фінансових технологій та електронної комерції. Найважливішою перевагою місцевих постачальників є їх роль у процесах нововведень та підвищення рівня виробництва. Конкурентоспроможність є результатом тісних виробничих зв'язків між промисловістю та постачальниками світового рівня. Постачальники допомагають фірмам освоїти нові методи і застосування сучасних технологій. Проте фірми-постачальники мають бути лідерами на світовому рівні, що дасть їм змогу мати постійний стимул до розвитку та інновацій, що в свою чергу буде передаватися в національні компанії. Спорідненими є галузі, де можуть взаємодіяти між собою в процесі створення ланцюга вартості, а також галузі, де виробляються взаємодоповнюючі продукти. Взаємодія може відбуватися у сфері технологій, виробництві, маркетингу та послуг.

Останнім елементом «ромбу» є стратегія, структура та конкуренція фірм. Національні відмінності в управлінських методах зумовлюють конкуренцію фірм країни на глобальних ринках. Конкурентні переваги будуть досягатися в тих галузях, де методи управління і способи організації праці та виробництва будуть відповідати джерелам конкурентоздатності в конкретній галузі. Також національні відмінності можуть проявлятися у професійній підготовці кадрів, досвіду лідерства, стилі управління, ролі індивідуальної ініціативи, природі взаємовідносин зі споживачами тощо. Відносини між працею та менеджментом

особливо важливі в багатьох галузях, оскільки це основа здатності фірми вдосконалювати та впроваджувати інновації.

Однак, серед всіх передумов, успіху країн у конкретних галузях на світовому рівні деколи сприяли саме випадкові події, тобто події, які не залежать від умов розвитку країни та фірм або влади. Це можуть бути винаходи, технологічні зрушення, різкі коливання цін, війни тощо. Такі події важливі, адже вони створюють стимул для національних фірм до адаптування до нових умов. За рахунок таких подій конкурентні переваги можуть нівелюватися, а позиції на ринку можуть змінюватися. Саме «шок» може стати поштовхом для фірм, що призведе до ефективного використання умов, що склалися внаслідок певної події. Питання залишається в тому, чи здатна буде країна належним чином скористатися умовами, що склалися.

Роль влади розглядається як детермінанта, що впливає на всі 4 елементи «ромбу». Уряд має значний вплив на національну конкурентоспроможність, хоча цей вплив є досить опосередкованим. Державна політика зазнає невдачі, якщо вона є єдиним джерелом конкурентоздатності країни. У той же час політика успішна в тих галузях, де склалися позитивні компоненти «ромбу», що визначають конкурентоспроможність, доповнюючи і посилюючи їх взаємодію та стимулюючи їх зростання. Уряд може збільшити шанси зростання конкурентоспроможності країни, але самостійно створити умови для такого зростання він нездатний.

Отже, конкурентоспроможність – це характеристика здатності економіки ефективно використовувати ресурси та підтримувати сприятливе середовище для прибутковості підприємств та добробуту громадян у довгостроковому періоді. Таким чином, національна конкурентоспроможність залежить від розвитку основних, наявності розвинених та спеціалізованих факторів, якісного характеру внутрішнього попиту, наявності галузей-постачальників та споріднених галузей, які вже є конкурентними на світовому рівні, та національних особливостей методів управління та способів організації праці та виробництва, що найкраще сприяють конкретній галузі. Зрештою, вплив випадкових подій може бути вирішальним, адже може призвести до зрушень, які стимулюватимуть фірми адаптуватися,

впроваджуючи інновації. Держава, у свою чергу, може позитивно впливати на всі джерела конкурентоспроможності, проте не може їх самостійно генерувати, або виступати єдиним таким джерелом.

1.2. Макроекономічні чинники підвищення конкурентоспроможності країни в постпандемічний та повоєнний періоди

Чимало факторів впливають на рівень конкурентоспроможності країни. Деякі з них стосуються мікроекономічного аспекту, наприклад стратегії підприємств, розробка та впровадження інновацій, рівень соціальної відповідальності бізнесу та конкурентні переваги продукції. Ці фактори важливі для досягнення конкурентної переваги країни, адже ефективні та добре функціонуючі підприємства можуть забезпечити конкурентні позиції на світовому ринку для країни. Водночас, макроекономічна складова є основною в контексті конкурентоспроможності, тому що вона визначає загальний стан економіки країни та його динаміку. Оскільки конкурентоспроможність відображає ефективність і продуктивність економіки країни в порівнянні з іншими країнами, макроекономічні фактори стають ключовими у досягненні конкурентоспроможності.

Багато досліджень вказують на те, що макроекономічна стабільність є одним з головних факторів національної конкурентоспроможності. Наприклад, у Звіті глобальної конкурентоспроможності у контексті макроекономічної стабільності розглядаються інфляція та динаміка відношення державного боргу до ВВП. Інфляція оцінюється у вигляді середньої відсоткової зміни індексу споживчих цін за попередні 2 роки. Висока інфляція може призвести до зниження споживчої активності, зменшення інвестицій та збільшення вартості кредитів та їх обслуговування, що може негативно вплинути на економічну стабільність. Динаміка боргу країни є індексом, який відображає зміну державного боргу, зваженого на кредитний рейтинг країни та відношення боргу до ВВП.

В одному з недавніх досліджень [8, с. 8] автори роблять огляд методу макроекономічної стабілізації у контексті національної конкурентоздатності. Цей

метод полягає у дослідженні обраних макроекономічних показників, які найкраще аналізують стан розвитку економіки. Сюди відносять валовий внутрішній та валовий національний продукт, які відображають, в першу чергу, розмір економіки країни. Найкраще розглядати ці показники в розрахунку на душу населення та скоригованими на паритет купівельної спроможності. Динаміка цих показників може відображати темпи економічного зростання країни та здатність до конкуренції. Також, врахування ВВП в оцінці конкурентоздатності дає можливість оцінювати структуру національного продукту. Таким чином, можна оцінити відносні споживчі витрати населення, державні витрати та валові інвестиції, що дає можливість детальніше підійти до аналізу джерел та чинників національної конкурентоспроможності.

Серед інших складових методу макроекономічної стабілізації варто виділити рівень безробіття. Автори пропонують розглядати його як кількість зареєстрованих безробітних до економічно активного населення [8, с. 9]. Рівень безробіття також комплексно розглядається фахівцями Міжнародного інституту розвитку менеджменту при складанні свого звіту [9, с. 117]. Показник безробіття є важливим, адже він може відображати купівельну спроможність населення. Відповідно, низький внутрішній попит та негативний характер якості цього попиту будуть призводити до зменшення виробництва всередині країни, що вплине на конкурентоспроможність.

Розглядаючи рівень зайнятості населення варто оцінити продуктивність робочої сили. Висока продуктивність фактору праці дає можливість генерувати більший дохід, та, відповідно, збільшувати дохід на одиницю праці. Для оцінки продуктивності використання праці деякі дослідники використовують показник валової доданої вартості на одного працівника [10]. Спеціалісти Міжнародного інституту розвитку менеджменту в контексті продуктивності робочої сили аналізують показники продуктивності, що відображають ВВП на одного працівника [5, с. 4].

Слід виокремити роль витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) всередині країни як один з визначальних факторів національної

конкурентоспроможності. Існує залежність між витратами на НДДКР та фінансовим успіхом високотехнологічних компаній [11]. Отже, країни мають виробляти та експортувати технологічні продукти, створюючи товар з високою доданою вартістю, що сприятиме досягненню сталого економічного розвитку та конкурентоспроможності. Зусилля також необхідно спрямовувати на підготовку кваліфікованої робочої сили, що збільшить виробництво технологічних товарів. Фахівці з Міжнародного інституту розвитку менеджменту комплексно підходять до аналізу наукової інфраструктури, беручи до уваги наступні показники: витрати на НДДКР, кількість працівників в сфері НДДКР, кількість наукових публікацій, нобелівських призів, реєстрацій патентів та ін. [5, с. 6].

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) можуть забезпечити додаткові джерела фінансування, доступ до технологій та ринків, що допомагає країні підвищити свою продуктивність та виробничу потужність. Інвестори роблять значні капіталовкладення в економіку країни, що може бути використано для покращення інфраструктури, розвитку промисловості, науково-дослідних робіт та розвитку інших галузей. Іноземні компанії, які інвестують в країну, можуть допомогти їй впроваджувати нові технології та підвищувати якість продуктів і послуг. Для притоку ПІІ країни мають покращувати якість людського капіталу та ефективність інституцій [12, с. 6].

Чимало дослідників акцентують увагу на ролі інновацій в забезпеченні національної конкурентоспроможності. Портер у своїй праці [3] зазначав, що компанії досягають конкурентної переваги за рахунок інновацій, а завдання країни – забезпечити інноваційне середовище. Звичайно, запорукою сталого економічного розвитку є формування національної інноваційної системи. Інновації роблять використання факторів виробництва більш продуктивним. Важливим елементом інноваційного розвитку стали цифрові технології, які зменшують витрати підприємств та стимулюють створення високотехнологічних продуктів. Більше того, цифрові технології забезпечують рівний та простий доступ до товарів та послуг, що визначає їх справедливую вартість [13, с. 4]. Автор зазначає, що майбутнє країн залежить від того, як уряди зможуть впровадити політичні заходи, що будуть

підтримувати розвиток цифрової інфраструктури, яка в кооперації з бізнесом, науковцями та індивідуумами дасть змогу досягти довгострокових цілей технологічного розвитку. Одна з Цілей сталого розвитку ООН є такою: «Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям». Інновації є одним з чинників у методології Всесвітнього економічного форуму, існують окремі Глобальний індекс інновацій та Світовий рейтинг цифрової конкурентоспроможності. Дослідники Kuhlman та ін. розробили модель для оцінки рівня інновацій в країні на основі даних Світового Банку, що отримала назву Відкритий індекс інновацій [14, с. 1]. Цей індекс заснований на машинному навчанні, і корелює з історичними показниками рівня інновацій в країнах, забезпечуючи комплексну, легко зрозумілу, і відтворювану модель інновацій.

Пандемія COVID-19 спричинила глобальну нестабільність. Наслідки можна побачити не тільки в економічній сфері, а й у соціальній та екологічній. Країни мають докласти зусиль для посилення своєї стійкості в умовах зміни зовнішнього середовища через пандемію. У довгостроковій перспективі вони повинні підвищити свою конкурентоспроможність [15]. Стимулювання зростання конкурентоспроможності, що вимагає певних змін для досягнення сталого економічного зростання, можна розглядати як визначальний фактор стійкості країни. Пандемія ставить на порядок денний соціальні та екологічні питання [16, 17], що має бути відображено в актуальному підході до конкурентоспроможності. Серед макроекономічних факторів, що можуть підвищити конкурентоспроможність, визначають якість людського капіталу, ефективність інституцій, цифрову трансформацію. У соціальному аспекті важливо вказати наступні чинники: доступ до базового рівня охорони здоров'я, соціальні зв'язки та рівень соціального захисту населення [15].

Повномасштабні збройні конфлікти мають величезні наслідки для економіки країни. Вони спричиняють як матеріальні, так і нематеріальні втрати для країни, які деколи буває складно оцінити. Це в першу чергу економічні, загальнолюдські та соціальні втрати. У повоєнний період країни починають процес відновлення, головною метою якого є «вийти» на довоєнні показники національної

конкурентоспроможності, а то й перевершити історичні показники. Характер бойових дій, їх результати та довоєнна економічна динаміка є індивідуальними чинниками для кожної країни, що будуть мати відображення в особливостях повоєнного відновлення та зростання конкурентоспроможності.

Фахівці Міжнародної організації праці досліджували економічне відновлення країн після конфліктів шляхом застосування Локального економічного підходу [18]. У своєму дослідженні вони розглядають найпоширеніші соціально-економічні наслідки збройних конфліктів для країн. Серед них важливо зазначити наступні: зміна чисельності населення, часткове або повне руйнування місцевої інфраструктури, втрата робіт, засобів до існування та зростання безробіття, зростання рівня неформальної економіки, нестача або дефіцит товарів та послуг, викривлення ринку та цін, нестача фінансових ресурсів, зміна соціального капіталу, нестача інформації та довіри, нестача кваліфікованої робочої сили, низький рівень купівельної спроможності. Більшість з цих наслідків є взаємопов'язаними між собою та можуть посилювати один одного [18, с. 39].

Програма розвитку ООН (UNDP) комплексно розглядає ключові чинники ефективного повоєнного економічного відновлення країн [19, с. 21–22]. Послідовні реформи можуть посилити реформаторський рух в уряді, закріпити інституційну спроможність та створити можливості для наступних реформ. Також країни мають стимулювати приватні інвестиції, забезпечуючи низький ризик та створюючи робочі місця, що може знизити ризик виникнення конфлікту знову. Фахівці UNDP вважають, що країни у повоєнний період мають якнайшвидше забезпечити незалежний та сталий контроль центрального банку над монетарною та валютною політиками, що важливо для відновлення та підтримки торгової конкурентоздатності. Головними пріоритетами фінансової політики має бути фінансування відновлення та створення робочих місць.

UNDP також наголошує на важливості відновлення довіри та базових соціальних послуг для населення та домогосподарств. Для громад це означає розподіл прибутку, інституційне зміцнення та фінансова автономія. Бізнес має бути

перекоаний в політичній стабільності та проінформований про економічну політику, а також залучений до відновлення інвестиційного середовища.

Результати, представлені у дослідженні Міжнародного валютного фонду, показують фактори, що визначають динаміку повоєнного економічного відновлення країн [20, с.25-32]. У першу чергу важливим є ризик виникнення конфлікту знову, адже поновлення бойових дій напряду перешкоджатиме економічному відновленню. Це говорить про те, що ключовим фактором повоєнного відновлення є мінімізація ризику повторного збройного конфлікту. Більше того, поточний збройний конфлікт має завершитися якомога скоріше, що дасть змогу почати відновлення з меншими втратами для країни. Людський капітал є не менш важливим фактором, адже для повоєнного відновлення необхідно інвестувати у формування продуктивних здібностей трудових ресурсів, що сприятиме зростанню продуктивності праці та стимулюватиме повоєнне зростання. Серед інших факторів, які мають більш довгостроковий характер впливу на економічне відновлення важливо зазначити наступні: розвиток інституцій та диверсифікація економіки шляхом зниження залежності від природних ресурсів.

Отже, серед чинників підвищення конкурентоспроможності виділяють забезпечення макроекономічної стабільності, підвищення продуктивності робочої сили, збільшення витрат на НДДКР, залучення ПІІ та створення сприятливого інноваційного середовища. Наслідки пандемії вимагають приділити увагу якості людського капіталу, ефективності інституцій, цифровому переходу, а також забезпечити соціальний захист населення. У повоєнному періоді важливо забезпечити інституційну спроможність до змін, створювати робочі місця, залучати бізнес та сприяти зростанню продуктивності праці. Розвиток інституцій та диверсифікація структури економіки можуть сприяти позитивній повоєнній економічній динаміці.

1.3. Методика і показники оцінки конкурентоспроможності країни

Оцінка конкурентоспроможності є об'єктивною можливістю визначити процес розвитку країни. Дослідження рівня конкурентоспроможності дає можливість оцінити продуктивність країни на національному рівні та порівнювати країни між собою в моделях прийняття рішень та оцінки ризиків.

У процесі визначення оцінки конкурентоспроможності використовуються кількісні та якісні показники. Кількісні показники базуються на даних з відкритих джерел та дають можливість на основі статистичних оцінок порівняти ВВП, показники торгівлі, інвестицій, продуктивності праці та інфраструктури. Якісні показники отримують в результаті проведення опитувань у вигляді відповідей на конкретні питання, що сформовані дослідницькою організацією.

Найбільш відомими рейтингами, що визначають національну конкурентоспроможність у глобальному масштабі є Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (WEF) та Індекс конкурентоспроможності, представлений Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD). Ці рейтинги використовуються урядовцями та зацікавленими сторонами для оцінки успіху країни на шляху досягнення критеріїв конкурентоспроможності, що використовуються у відповідному індексі. Наприклад, у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» серед стратегічних індикаторів, що оцінювали результат виконання передбачених реформ та програм, було зазначено, що «за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум (WEF), Україна увійде до 40 кращих держав світу» [21]. Велика Британія використовує обидва показники в дослідженні чинників національної конкурентоспроможності [22, с. 54]. Отже, ці індекси активно використовують держави для вимірювання прогресу в економічному розвитку.

Основні відмінності методик представлені у Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Порівняння методик визначення конкурентоспроможності
організаціями WEF та IMD**

Характеристики методології	WEF	IMD
Визначення конкурентоспроможності	набір інституцій, політик та факторів, що визначають рівень продуктивності	можливість країни створювати і підтримувати середовище, що сприяє конкурентоспроможності підприємств
Кількість країн, що охоплюються рейтингом	141	63
Кількість показників, що охоплюються	103, згруповані в 12 компонент	333, об'єднані в 4 фактори
Структура показників	56 – статистичні дані, 47 – дані з опитування	163 – статистичні дані, 92 – дані з опитування
Основні фактори	Сприятливі умови Людський капітал Ринки Інноваційна екосистема	Економічна активність Ефективність уряду Ефективність бізнесу Інфраструктура
Назва звіту	The Global Competitiveness Report	The IMD World Competitiveness Yearbook
Рік першої публікації	1979	1989
Методика	Показник отримується шляхом агрегації від рівня індикатору (найменшого) до рівня Індексу (найбільшого). Дані індикатору ранжуються від 0 до 100, де 100 – найкращий стан. Далі на кожному рівні агрегації рахується середнє арифметичне компонент показників. Фінальна оцінка – це середнє з 12 компонент	Країна з найбільшим середнім факторним показником отримує оцінку 100. Середні факторні показники засновані на агрегуванні субфакторних показників, що є значеннями стандартного відхилення відповідного субфактору для кожної країни. Статистичні дані мають вагу 2/3, дані з опитування – 1/3

Джерело: створено автором на основі джерел [4], [9]

Індекс конкурентоспроможності, що розробляється Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD) в Лозані (Швейцарія), вперше був опублікований в 1989 році. Щорічно публікується звіт, у якому аналізуються та ранжуються країни відповідно до їх здатності досягати довгострокового генерування вартості. Статистичні дані беруться з міжнародних статистичних джерел, дані опитувань отримують шляхом співпраці з 56 партнерськими інститутами, що проводять місцеві опитування та гарантують актуальність, надійність та точність інформації. 333 критерії об'єднуються в 20 підфакторів, що формують 4 фактори: Економічна активність, Ефективність уряду, Ефективність бізнесу, Інфраструктура. Розподіл критеріїв, що використовує IMD в оцінці конкурентоспроможності, за відповідними підфакторами та факторами подано на Рисунку 1.2.

Буклет конкурентоспроможності, що є підсумком Щорічника, складається з загального рейтингу країн, вибраних рейтингів за певними критеріями, наприклад за кількістю населення, за рівнем ВВП на душу населення, за регіонами, а також у Буклеті наводяться рейтинги за кожним з 4 факторів, та рейтинги за попередні роки.

Найактуальніший рейтинг опублікований у червні 2022 року для 63 країн. Як зазначають дослідники IMD після окреслення подій 2021 року: «Результати Щорічника 2022 року висвітлюють наслідки: зростання ВВП, зменшення безробіття та зростання інфляційного тиску» (переклад з англ. мови мій. – М. К.).

The Global Competitiveness Report або Звіт з глобальної конкурентоспроможності видається Всесвітнім економічним форумом (WEF) з 1979 року. За допомогою Індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index - GCI) узагальнюються оцінки конкурентоспроможності для 141 країни. Аналіз, представлений у Звіті, є орієнтиром для оцінки ефективності економічної політики та якості інституційних перетворень для політичних та бізнес-лідерів.

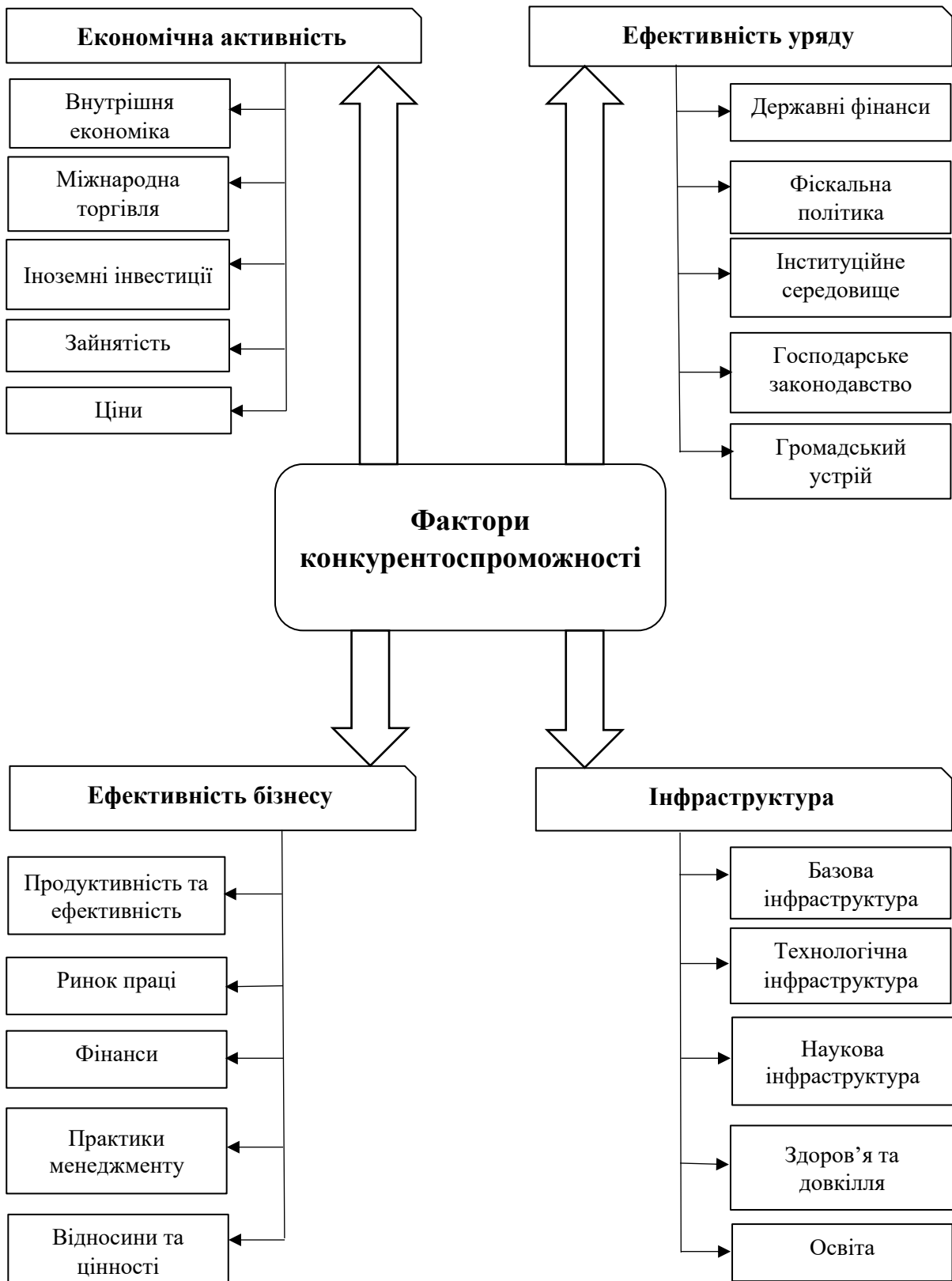

Рис. 1.2. Розподіл критеріїв, що використовує IMD в оцінці конкурентоспроможності, за відповідними підфакторами та факторами (створено автором на основі [9])

У 2018 році WEF представили новий Індекс глобальної конкурентоспроможності – GCI 4.0. Зміна в методології була викликана необхідністю враховувати зростання важливості факторів, які визначають Четверту індустріальну революцію. До цих факторів відносять людський капітал (human capital), адаптивність (agility), стійкість (resilience) та інновації (innovation) [4, с. 2]. Ключові відмінності полягають у зміні деяких індикаторів та зменшенні їх загальної кількості, рівній вазі кожного фактору для кожної країни (попередня методологія враховувала стадію розвитку країни для визначення ваги субіндексів), наданні переваги статистичним даним перед даним з опитування.

Індекс поєднує макро- та мікроекономічні фактори. Відповідно методиці, країна отримує оцінку за 100-бальною шкалою відповідно до 12 основних критеріїв, що є основними чинниками продуктивності: інституції, інфраструктура, впровадження ІКТ, макроекономічна стабільність, здоров'я, навички, товарний ринок, ринок праці, фінансова система, розмір ринку, розвиток бізнесу та здатність до інновацій.

Звіти, що публікуються WEF та IMD відображають актуальну неоліберальну теорію економічного розвитку. Країни з більш відкритими ринками займають вищі позиції в рейтингах конкурентоспроможності. Пояснення цьому надає О. Шнипко, звертаючи увагу на те, що великий бізнес, представлений на WEF, зацікавлений в проникненні на ринки країн, де невелика роль уряду, низькі податки, або які є містами-державами. Тому може ставитися під сумнів реальне відображення реальної конкурентоспроможності країн, які спроможні займати велику частину ринку для конкурентоспроможних галузей промисловості, створювати нові продукти та процеси, генерувати зайнятість та високі темпи зростання компенсації для працівників та забезпечувати стабільність цін [7, с. 7].

Отже, оцінка конкурентоспроможності дозволяє визначити розвиток країни, порівняти країни між собою та приймати рішення з оцінки ризиків національного рівня. Для оцінки конкурентоспроможності використовуються якісні та кількісні показники, які базуються на статистичних даних і результатів опитувань. Найбільш відомими рейтингами є Індекс глобальної конкурентоспроможності (WEF) та

Індекс конкурентоспроможності (IMD). Остання ітерація методики за WEF значним чином враховує чинник інновацій в оцінці конкурентоспроможності. Дослідники IMD фокусуються на невеликій кількості країн різного рівня розвитку та використовують велику кількість індикаторів для підрахунку рейтингу країн.

Висновки до Розділу 1

Конкурентоспроможність — це комплексна характеристика здатності національної економіки ефективно використовувати ресурси та підтримувати сприятливе середовище для прибутковості підприємств та добробуту громадян у довгостроковому періоді.

Конкурентоспроможність визначається забезпеченістю факторами виробництва, які необхідні для діяльності фірм, характером внутрішнього попиту, наявністю галузей, які можуть сприяти конкурентоспроможності та національними особливостями управління та стратегії підприємств.

Конкурентоспроможність є похідною від економічного розвитку, за умови що розвиток має інтенсивний характер, сприяє зростанню добробуту населення та є довгостроковим. У той же час, кожна країна може бути однаково конкурентоспроможною, а зростання конкурентоспроможності однієї країни не завжди означає зменшення конкурентоспроможності іншої.

Макроекономічні чинники визначають стан економіки країни та її динаміку, отже вони є ключовими факторами конкурентоспроможності. Ефективність інституцій, якість та продуктивність людського капіталу, інновації, витрати на НДДКР сприяють підвищенню конкурентоспроможності в постпандемічному та повоєнному періоді.

В оцінках конкурентоспроможності міжнародних організацій використовується велика кількість статистичних та анкетних показників, які відображають розвиненість та ефективність факторів національної конкурентоспроможності. Показники конкурентоспроможності дозволяють

відслідковувати прогрес окремо взятої країни на шляху економічного розвитку загалом, та в розрізі окремих факторів зокрема.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ТА ПОСТПАНДЕМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

2.1. Досвід відновлення конкурентоспроможності країн після Другої світової війни

1945 рік ознаменував кінець найгіршого військового конфлікту в історії, який приніс безпрецедентні руйнування і людські втрати. Однак, чверть століття, що слідувало за цим, стало періодом визначного економічного зростання і соціального прогресу в Європі. Часто цей період називають «золотою епохою капіталізму» [24] та визначають часові межі цього періоду від 1945-го року до кінця 1970-х років – краху Бреттон-Вудської валютної системи та підвищенням цін на нафту.

З огляду на масштабність бойових дій та їх впливу на економіку кожної з країн-учасниць, першим завданням стало відновлення зруйнованого господарства та конверсія, тобто переорієнтація військової промисловості на «мирні» потреби. Ці процеси вимагали великих фінансових ресурсів, які потрібно було направити в капітальні інвестиції та соціальні видатки.

Незважаючи на низку соціальних та політичних потрясінь, що виникли в Європі у повоєнному періоді, традиція приватної власності, ринкової економіки та стабільної політики залишилася укоріненою в устрої європейських країн.

Післявоєнна жага змін стосувалася значною мірою соціального забезпечення. Державна соціальна підтримка соціального захисту населення та надання соціальних послуг увійшли до завдань урядів країн. Післявоєнна держава стала «соціальною» за своєю суттю, тобто такою, що відповідає за добробут своїх громадян. У її зобов'язання входили покращення умов життя населення. Держава як постачальник добробуту, безпеки та справедливості стала джерелом громадської та соціальної єдності [25, с. 96-99].

Соціальні послуги стосувалися переважно освіти, проживання, медицини, державної підтримки мистецтва та культури та інших непрямих видів державної

допомоги. Головною формою реалізації соціального захисту було соціальне страхування, в основному на випадок хвороби, безробіття та нещасних випадків.

Взірцем побудови соціальної держави стала післявоєнна Британія. Передумовою цього став державний звіт «Соціальне страхування та інші види соціального обслуговування» («Social Insurance and Allied Services»), підготовлений Вільямом Беверіджом та опублікований в 1942 році. Рекомендації, що були представлені у Звіті Бевериджа, стосувались наступного: «заклади системи соціального забезпечення в своїй роботі повинні керуватися трьома провідними принципами: робити свою справу без огляду на позицію зацікавлених угруповань, які вважають, що перегляду підпадають їх переваги та привілеї; впровадження соціального страхування повинно здійснюватися у нерозривному зв'язку із загальним соціальним прогресом суспільства; необхідно організувати діалог та співпрацю між індивідуумами і державою, інакше кажучи між соціальними партнерами» [26, с. 6–7, переклад - 27]. На соціальне забезпечення у Британії йшло майже 17% усіх державних витрат станом на 1949 рік, що на 50% більше проти рівня 1938 року.

Фінансова сторона відновлення не могла бути забезпечена зруйнованою Європою, тому на допомогу прийшли США як країна, яка вийшла з війни міцнішою, ніж була, за рахунок великих державних замовлень, що стимулювали виробництво та відсутністю безпосередніх бойових дій на її території. Більше того, станом на кінець війни США розглядали Європу як великий експортний ринок. Але для стимулювання торгівлі потрібно було забезпечити економічну стабільність європейських країн.

У червні 1947 року державний секретар США Джордж Маршалл представив програму підтримки європейських країн, що постраждали від Другої світової війни – Програму відновлення Європи (так званий «План Маршалла»), яка отримала підтримку європейських партнерів та запрацювала вже у 1948 році, будучи розрахованою на 4 роки.

План передбачав виділення позик та кредитів 16 країнам на визначених умовах. За весь період США передали близько 13 млрд дол., що відповідало

близько 2% ВВП США та такій самій частці сукупного ВВП країн-реципієнтів. Реалізація Плану була покладена на дві організації: Управління економічного співробітництва (The Economic Cooperation Administration або ЕСА) та Організація європейського економічного співробітництва (The Organisation for European Economic Cooperation або ОЕЕС). ЕСА спільно з місцевими урядами розпоряджали кошти, що виділялися Держказначейством США. Цільовим призначенням коштів було закупівля продовольства, палива та обладнання, а також реалізація проектів з розвитку та відновлення інфраструктури. Серед інших функцій ЕСА були консультації з підвищення продуктивності виробництва, вивчення галузей для фінансування, схвалення використання цільових фондів та ін. ОЕЕС, в свою чергу, забезпечувала дотримання країнами-учасниками зобов'язань щодо політик стимулювання торгівлі та збільшення виробництва [28].

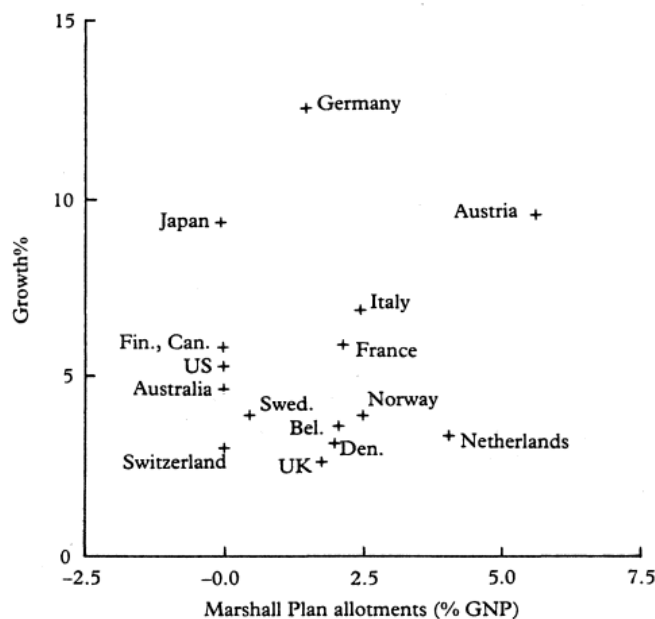

Рис. 2.1. Річний приріст ВВП та видатки за Планом Маршалла як частка ВВП країн, 1948-1951 роки [29, с. 20]

Одержувачі допомоги за планом Маршалла відновилися значно швидше, ніж інші промислові країни. Середньорічний приріст ВВП для деяких країн-реципієнтів та отримані видатки за планом Маршалла зображено на Рисунку 2.1. Вирішальна роль Плану Маршалла була у сприянні відновленню фінансової стабільності й лібералізації виробництва і цін. Водночас, досить очевидні шляхи, якими План мав би сприяти повоєнному відновленню, як от стимулювання

інвестицій, збільшення експорту чи фінансування відбудови інфраструктури, були відносно неважливими. Таким чином, план Маршалла дозволив Європі повернутися на шлях зростання швидше, ніж це було б можливо в іншому випадку [29, с. 1-2].

Дослідники визначають декілька елементів успіху Плану Маршалла [30, с. 3-6].

Внесок реципієнта. Розподіл допомоги залежав від рішення самої країни-отримувача допомоги. Кожний отримувач допомоги розробляв свій план відновлення та відповідав за його виконання. При тому, кожний національний план був переглянутий та затверджений зі сторони керівних організацій Плану. Більше того, зі сторони США був постійний нагляд за тим, як використовуються кошти та як швидко країни-учасники відновлюються.

Децентралізація. Інституції, що керували процесом реалізації Плану Маршалла мали децентралізовану структуру, що дозволяло ефективно отримувати інформацію від урядів країн та гнучко адаптувати Програму.

Державно-приватне партнерство. Приватні джерела закупки ресурсів домінували над державними. Також представники бізнесу та приватні консультанти тісно співпрацювали з держслужбовцями країн-учасників Плану.

Німеччина зазнала поразки та стала розділеною, але відновлення Німеччини було необхідним для економічного відродження Європи. Одна тільки Західна Німеччина залишалася найбільшим ринком і головним експортером основних засобів на континенті. Мобілізувати німецьку промислову міць для європейської реконструкції було однією з цілей Плану Маршалла.

Одразу після закінчення Другої світової війни для Західної Німеччини був передбачений так званий План Morgентау, який передбачав позбавлення можливості відбудувати індустрію та перетворення ФРН на аграрну країну. Однак союзники відкинули цей план, сконцентрувавши свої зусилля на відновленні промисловості, з огляду на індустріальний потенціал країни, а також через те, що слабка Німеччина потребувала би дорогого утримання коштами союзників.

Наприкінці 1948 року Західна Німеччина почала отримувати допомогу в рамках Плану Маршалла. Одночасно була проведена грошова реформа, в рамках якої знецінені рейхсмарки було замінено дойчмаркою та відбулась дерегуляція цін. Страх союзників перед комуністами давав можливість уряду ФРН провадити більш самостійну політику, ніж це було передбачено спочатку. Людвіг Ерхард, що був міністром економіки ФРН, запровадив передові методи вільного ринку та направив допомогу з Плану Маршалла в розвиток промисловості та зростання добробуту населення, відповідно до ідей ордолібералізму, назва якого походить від німецького слова *Ordnung*, що має різні значення - «порядок», «правило», «врегулювання»). Політика Аденауера на посаді канцлера полягала в «амністії та реінтеграції» по відношенню до населення. Серед нагальних завдань для ФРН було нагодувати та забезпечити житлом людей, відбудувати міста та економіку, а також відновити демократичні принципи управління. Виважена програма реконструкції економіки та інституційні реформи призвели до, так званого, німецького економічного дива, що позначилося низькою інфляцією, швидким промисловим зростанням та низьким рівнем безробіття [31, с. 210-212].

Модель Л. Ерхарда для побудови держави мала наступний вигляд [32, с. 6]:

ключова ціль – високий рівень добробуту для всього населення;

шлях досягнення цілі – вільна ринкова конкуренція і підприємництво;

умова досягнення ключової цілі – активна участь держави в забезпеченні створення і підтримання ринкових умов конкуренції.

Н. Супрун зазначає, що роль і масштаби впливу Плану Маршалла на відновлення Західної Німеччини визначаються в наукових колах по-різному [33, с. 3-5]. У межах Плану Маршалла в ФРН надійшло близько 1,5 млрд дол. США, що деякими дослідниками вважається ключовою передумовою успіху повоєнної відбудови країни [29]. Водночас, D. Henderson вважає, що саме ефективна політика німецького уряду стала запорукою «німецького економічного дива» [34]. Н. Супрун приходить до висновку, що урядова політика ФРН, метою якої була побудова соціальної ринкової економіки, дозволила ефективно розпорядитися

коштами, отриманими за Планом Маршалла та реалізувати конкурентний потенціал країни [33, с. 20-21].

В іншій праці Н. Супрун визначила найбільш ефективні механізми відбудови та економічного піднесення Німеччини [35, с. 2]:

- політична стабільність та послідовність реформ;
- дерегуляція бізнесу;
- демонополізація економіки;
- підтримка розвитку малого і середнього бізнесу;
- податкова реформа;
- стимулювання притоку інвестицій;
- американські військові замовлення.

Отже, реформи післявоєнної Німеччини стали можливими внаслідок сильної політичної волі керівництва, яке всупереч американському баченню відновлення твердо стояло на шляху до побудови соціальної ринкової держави. Самі ж реформи були націлені на розвиток виробництва, торгівлі, залучення інвестицій, забезпечення вільної конкуренції, та сприяли розвитку інститутів приватної власності та підприємництва. Розвиток науково-технічного прогресу був забезпечений спрямуванням виділеною фінансової допомоги на технічне переоснащення галузей промисловості та нові технології. Виважена політика уряду, розвиток вільної економіки та ефективне використання зовнішньоекономічної допомоги стали ключовими факторами німецького економічного дива.

Досвід повоєнного відновлення Японії є унікальним та повчальним. Міста країни були повністю зруйновані та були накладені репарації. Американські війська зайняли країну та контролювали її владу. Однак, як і країни, що найбільш постраждали від війни, Японія змогла відновити повоєнний рівень ВВП у 1954 році, та мала рекордні темпи зростання після цього.

Японія вдалася до демонополізації економіки в рамках процесу повоєнної економічної демократизації. Були ліквідовані дзайбацу – холдингові сімейні

компанії, які володіли та контролювали велику частину індустрій. Їх було реорганізовано в окремі підприємства, а також відбулися законодавчі зміни з метою недопущення надмірної концентрації власності та утворення монополістичних структур.

Була проведена податкова реформа, яка знизила корпоративні податки, водночас збільшила податки для населення. Для заохочування добровільної сплати податків було впроваджено зменшення контролю та перевірок для тих бізнесів, які вчасно оплачували податки та подавали звітність. Одним з ключових аспектів податкової реформи стало впровадження прогресивної системи податку на прибуток. Було передбачено стягування вищих податкових ставок з осіб з більш високими доходами, прагнучи зменшити нерівність доходів та забезпечити ресурси для програм соціального забезпечення.

Для захисту національної промисловості в Японії були впроваджені протекціоністські заходи. Вони полягали в встановленні високих тарифів та обмеженні імпорту товарів, які могли б загрожувати конкуренції вітчизняних товарів. Також застосовувалися квоти та вимоги щодо ліцензування як нетарифні бар'єри. Промислова політика полягала у захисті визначених галузей промисловості, наприклад електроніка та автомобілебудування. Вона включала надання субсидій, податкових пільг та встановлення пільгового режиму для цільових галузей промисловості. Більше того, уряд стимулював експорт у визначених галузях шляхом встановлення експортних субсидій, забезпечення вигідних умов фінансування та підтримки доступу до ринків.

Уряд Японії і приватний сектор значно збільшили інвестиції в НДДКР, сприяючи технологічному прогресу в різних галузях. Ця підтримка дозволила розробити нові продукти, процеси та технології. Японський підхід до інновацій орієнтований на постійне вдосконалення та підвищення якості. Поняття кайдзен, або безперервне вдосконалення, вкоренилося в японській бізнес-культурі. Постійно переробляючи та модернізуючи продукцію та процеси, японські компанії досягли високого рівня якості та конкурентоспроможності. Географічна концентрація суміжних галузей і тісна співпраця між компаніями в рамках

промислових кластерів прискорили інновації. Кластери дозволяли обмінюватися знаннями, ресурсами та досвідом, сприяючи інноваціям через співпрацю та здорову конкуренцію.

Японія системно використовувала індикативне планування за допомогою м'яких методів впливу, стимулюючи підприємства виконувати план. Ідеї, що були представлені у дослідженні урядом повоєнної відбудови економіки Японії у 1946 році [36] полягали в визначенні економічної політики виходячи з аналізу глобальних тенденцій, розробці і впровадженні національної стратегії відновлення, що має базуватися на технологічному вдосконаленні, індустріалізації промисловості та розвитку торгівлі, розробці галузевих програм розвитку, що є реалістичними та відповідають національній стратегії.

Французький підхід у повоєнній відбудові базувався на Плані Моне, або, офіційно - План модернізації та переоснащення Франції, ініціатором і куратором якого став державний діяч та економіст Жан Моне. Він вдало виключив бюрократичну складову з підготовки Плану, довіривши його розробку досвідченим експертам та фахівцям. Моне очолив Генеральний комісаріат, що підпорядковувався напряму прем'єр-міністру. Для детального опрацювання відновлення конкретних галузей було створено модернізаційні комісії, які розробляли пропозиції та плани розвитку галузей. В їх межах існували підкомісії, що вивчали вузькі питання. Комісії випускали директиви, забезпечували координацію між комісіями, враховуючи обмеження та особливості галузей та здійснювали моніторинг виконання робіт.

У січні 1947 року, через рік після створення, Комісаріат отримав перший національний план, затверджений урядом Франції. Його цілями було:

- залучити народ Франції до виконання плану шляхом активної усвідомленої участі працівників, підприємців та промисловців;
- першочергово перебудувати промисловість для вирішення повоєнних проблем та подолати технологічну відсталість Франції, сприяючи технічному прогресу;

- підвищити продуктивність та забезпечити повне використання людських ресурсів;
- сприяти зростанню виробництва та експорту в тих галузях, які було визначено пріоритетними.

План Моне був спрямований на подолання повоєнної кризи у Франції та лише пізніше був адаптований до умов Плану Маршалла. Під егідою цього Плану Франція стала однією з перших європейських країн, яка повністю поклала відповідальність на державну політику за економічне зростання та модернізацію. План Моне обмежувався тим, що пропонував уряду стратегію та надавав важелі впливу для активного досягнення пріоритетних цілей [25, с. 91-92]. Пріоритетними галузями французької економіки було визначено добування вугілля, виробництво електроенергії, транспорт, будівельні матеріали, чорна металургія, виробництво сільськогосподарської техніки. Франція націоналізувала велику частину економіки та спрямовувала в конкретні проекти державні кошти, що дало можливість швидко відновити, модернізувати та підвищити експортний потенціал національної промисловості.

Чудом на річці Хан називають період економічного піднесення Південної Кореї після японської окупації, Другої світової війни та Корейської громадянської війни на Корейському півострові, в результаті якого країна перетворилася з слаборозвиненої аграрної країни на індустріалізовану швидкозростаючу економічну силу регіону.

Перша спроба початку відбудови була невдалою. Ідея «імпортозаміщення» мала би створити самодостатню економіку для країни з обмеженими природними ресурсами, невеликим залишком промисловості та генерації електроенергії після поділу півострова, бідним неосвіченим населенням та не вигідним географічним положенням. Однак, запровадження високих ввізних мит, спеціальних дозволів для імпортерів продукції та паралельних обмінних курсів лише примножило статки великих сімейних корпорацій – чеболі. Технічна та гуманітарна безповоротна допомога США лише задовольняла поточні потреби в імпорті для Південної Кореї

(більше 80% імпорту протягом 1956-1958 років було профінансовано США [37, с. 12]).

З приходом силовим методом до влади Пака Чон Хі в 1961 році підхід до реформування економіки змінився. Провальна політика імпортозаміщення була замінена орієнтацією на експорт. У цей період Корея підтримала США у В'єтнамській війні, тим самим отримавши доступ до публічних закупівель Штатів, що дало приток іноземній валюті, забезпечило значний ринок збуту та освоєння важливих навичок. Державне втручання в економіку залишилося, змістивши акцент на експортну орієнтацію. Бізнесам, що виконували експортні квоти, було надано доступ до пільгових кредитів та інші преференції, водночас імпортні тарифи було знижено. Інтереси великого бізнесу чеболі стали підпорядковуватися національним цілям та завданням, стимулюючи підприємства спрямовувати капітали на розвиток промисловості та експортну експансію.

1970-ті роки в Південній Кореї позначилися державним регулюванням на рівні прямої підтримки корпорацій у певних видах промислової діяльності. Це було зумовлено необхідністю розвитку власного військово-промислового комплексу, стимулюванням зростання конкурентоспроможності працемісткого експорту та необхідністю покривати дефіцит платіжного балансу. Підтримувалась важка та хімічна промисловість, будувалась інфраструктура та стимулювався експорт. Після вбивства Пака Чон Хі та подальшої ускладненості економічних процесів, що збільшували невизначеність подальшого державного втручання, відбулась лібералізація економіки. Преференції для бізнесу прибрали, а імпортні мита знизили.

Успіх повоєнного відновлення Південної Кореї пов'язаний з ефективним державним втручанням за умов ринкової економіки, фінансової підтримки зі сторони США та Японії (яка платила репарації), сприятливих умов зовнішньої торгівлі та жорсткої орієнтації на експорт у галузях з високою доданою вартістю. Також країна робила великий акцент на підвищенні рівня освіти та кваліфікації робітників, що стали основою подальшого зростання. Концентрація підприємств у руках декількох сімей та спадкова передача управління ними дозволили

забезпечити стабільність та передбачуваність функціонування найбільших корпорацій Південної Кореї.

Отже, країни Європи та Азії швидко відновилися після війни завдяки отриманій допомозі за Планом Маршалла, що дозволило їм самостійно розпоряджатися коштами та залучати бізнес до розвитку економіки. Німеччина спрямувала допомогу на розвиток промисловості та підвищення добробуту населення, здійснюючи ефективну державну політику та проводячи необхідні реформи. Японія здійснила демонополізацію, змінила податкову політику та залучила інвестиції та провела технологічне вдосконалення, що призвело до швидкого відновлення й модернізації промисловості. Франція завдяки Плану Моне модернізувала виробництва, провела націоналізацію економіки та зміцнила експортний потенціал. Південна Корея здійснювала політику експортоорієнтованості та активного державного втручання в галузі з високою доданою вартістю, спираючись на підвищення освіти та кваліфікації робітників.

У результаті цих заходів країни зазнали прискореного економічного зростання, розвитку технологій та покращання життєвого рівня своїх громадян.

2.2. Чинники підвищення конкурентоспроможності країн після пандемії COVID-19

COVID-19 приніс безпрецедентну невизначеність у житті людей, розмиваючи оцінки щодо майбутнього. Людство стало свідком появи нових звичок і зміни економічної поведінки, в той час як уряди по всьому світу виділили значні кошти на фінансування охорони здоров'я та соціального забезпечення населення. За надзвичайно короткий проміжок часу численні підприємства, що охоплюють від малих підприємств до великих корпорацій, зіткнулися з фінансовими складнощами, деякі навіть збанкрутували.

Під час пандемії країни пережили безпрецедентну кризу в галузі охорони здоров'я, з приголомшливою кількістю втрачених людських життів. Результатом поширення хвороби COVID-19 стало не тільки масове захворювання людей (в тому

числі з тяжким перебігом хвороби), а й численні смертельні випадки, що поставило під загрозу сам фундамент людського капіталу планети. Наслідки цих втрат значно відобразилися в суспільстві та вимагають комплексних заходів щодо їх подолання.

Глобальний вплив пандемії COVID-19 не можна применшити. Від криз охорони здоров'я та економічних збоїв до переосмислення глобальної динаміки та соціальних зрушень, наслідки є стійкими та довготерміновими. Постпандемічне відновлення вимагає впровадження інновацій, співпрацю та адаптивність, оскільки країни прагнуть зміцнюватися на шляху до більш стійкого майбутнього.

Американський план зайнятості [38] зосереджений на модернізації та ремонті фізичної інфраструктури США, інвестуванні у виробництво, дослідження та розробки, а також розширенні довгострокових послуг охорони здоров'я. Його було представлено адміністрацією Президента США Джо Байдена 31 березня 2021 року. План передбачає виділення 2 трильйонів доларів протягом 8 років для оновлення інфраструктури країни, що охоплює різні аспекти, такі як дороги, мости, порти, а також стійкість у відповідь на зміну клімату, широкосмуговий доступ до мережі Інтернет, водні шляхи та житло. Для фінансування плану Президент запропонував підвищення корпоративного податку на 15 років та інші зміни до податкового кодексу.

План пропонує інвестування та соціально-економічні заходи, серед іншого, у таких сферах:

- транспортна інфраструктура (відновлення доріг та мостів, модернізація громадського транспорту, покращення портової інфраструктури та аеропортів, інвестиції в надійне пасажирське та вантажне залізничне сполучення);
- електричні автомобілі (інвестиції в американських виробників електромобілів, надання покупцям знижок та податкових стимулів для покупки американських електромобілів, грантові та стимулюючі програми для органів влади та приватного сектору в розбудову національної мережі електричних зарядок у кількості 500 000 для

автомобілів до 2030 року та електрифікація шкільного та федерального транспорту);

- чиста питна вода (заміна 100 відсотків провідних труб, модернізація систем питної води, стічних вод та зливової води та підтримка інфраструктури чистої води в сільській місцевості Америки);
- широкосмугова цифрова інфраструктура (забезпечення інфраструктури для надійного, високошвидкісного широкосмугового зв'язку, сприяння прозорості та конкуренції, зниження вартості широкосмугового доступу та сприяння широкому впровадженню);
- енергетична інфраструктура (побудова стійкої системи електропередачі, стимулювання виробництва «чистої» електроенергії, підключення покинутих нафтових та газових свердловин, стимулювання будівництва критичної інфраструктури у бідних громадах тощо);
- виробництво та ланцюги постачання (зокрема, інвестиції у виробництво напівпровідників, дослідження і розробки із запобігання пандемій, проекти федеральних закупок технологій та інфраструктури «чистої» енергії, регіональні інноваційні центри та Фонд ревіталізації громад для залучення приватних інвестицій у дослідження та розробки, підтримка доступу малого бізнесу до кредитів, венчурного капіталу та досліджень і розробок, підтримку технологій, досліджень та інновацій у різних секторах, включаючи напівпровідники, обчислення, комунікації, енергетику та біотехнології, надання пріоритету кліматичним дослідженням та розробкам, та виділення значних ресурсів для демонстраційних проектів у таких сферах, як зберігання енергії, уловлювання вуглецю, водневі технології, передова ядерна енергетика, енергія морських вітрів, біопаливо, квантові обчислення та електромобілі);
- розвиток робочої сили (тренінги для працівників у сферах з високим попитом, інвестиції у розвиток працівників у неблагополучних

громадах, для колишніх ув'язнених та людей з інвалідністю, зареєстроване учнівство тощо).

План відновлення та стійкості Польщі (Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności - КРО) [39] відповідає нагальній потребі сприянню відновлення Польщі у відповідь на кризу через пандемію COVID-19. План складається з 49 реформ та 53 інвестицій, які допоможуть Польщі стати більш стійкою, сталою та краще підготовленою до викликів та можливостей зеленого та цифрового переходів. Ці реформи та інвестиції будуть забезпечені за допомогою приблизно 23,9 млрд євро грантів і 11,5 млрд євро кредитів. 42,7% плану спрямують на зелений перехід і 21,3% плану забезпечать цифровий перехід [39]. Такий розподіл коштів відповідає вимогам Єврокомісії, яка затверджує національні плани відновлення країн Євросоюзу.

Найбільшою статтею КРО є внесок в зелений перехід. Впровадження КРО вплине на декарбонізацію економіки Польщі за рахунок збільшення частки виробництва та споживання енергії з відновлювальних джерел та збільшення енергоефективності економіки. Планом передбачено побудову вітряних електростанцій, енергоефективну модернізацію будівель та підтримку розвитку водневих технологій. Також кошти будуть спрямовані на сталу мобільність, а саме на збільшення кількості автомобілів з нульовим рівнем викидів, модернізацію залізничного сполучення, екологічно чистий громадський транспорт тощо.

П'ята частина коштів в рамках КРО виділяється на проекти у сфері цифрового переходу. Очікується, що підтримка забезпечення доступу до високошвидкісного Інтернету та розгортання мережі 5G у Польщі з інвестиціями у розмірі 2,6 мільярда євро підвищить цифрову ефективність економіки та зменшить цифровий розрив у суспільстві. Діджиталізація навчання та інвестиції в цифрову інфраструктуру та обладнання для навчальних закладів, а також у цифрові навички вчителів прискорять розвиток цифрових навичок у польському суспільстві. Значна частина коштів буде спрямована на цифровізацію державного сектору та розробку й впровадження електронних послуг для бізнесу та громадян. Також передбачається посилення кібербезпеки та цифрова трансформація системи охорони здоров'я.

КРО включає заходи на підтримку розумного, сталого та інклюзивного зростання, в тому числі в галузі досліджень та інновацій. Зокрема, уряд Польщі буде підтримувати компанії, що розробляють інновації в циркулярній економіці, центри компетенції та інфраструктуру для безпілотних транспортних засобів, науково-дослідні лабораторії, в тому числі для агропродовольчого сектора, а також програму для креативних індустрій.

План спрямований на покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату Польщі за допомогою низки реформ, що спрямовані на зменшення адміністративного навантаження, покращення управління державними фінансами та підвищення ролі публічних консультацій. Крім того, очікується, що заходи щодо зміцнення незалежності судової влади створять більш сприятливе середовище для інвестицій.

У листопаді 2020 року на 37-му саміті країн АСЕАН було затверджено Комплексну структуру відновлення АСЕАН (ASEAN Comprehensive Recovery Framework - ACRF) [40] та План Реалізації (Implementation Plan) ACRF, що є супровідним доповнюючим документом. У Плані деталізовано описано ініціативи та програми, що сприяють п'яти загальним стратегіям ACRF: покращення системи охорони здоров'я, посилення безпеки людей, максимізація потенціалу внутрішнього АСЕАН ринку та розширення економічної інтеграції, прискорення інклюзивної цифрової трансформації, просування до більш сталого й стійкого майбутнього [40].

У рамках реалізації стратегії покращення системи охорони здоров'я пропонуються заходи, що спрямовані на розвиток поточних досягнень медицини, підтримку доступу до базових медичних послуг і посилення самозабезпеченості вакцинами та їх доступність. Також передбачені заходи з підвищення потенціалу медпрацівників, що включають обмін досвідом, тренінги для лікарів, та надання стипендій для студентів АСЕАН на навчання медицині та інших суміжних наук у навчальних закладах АСЕАН+3 (Китай, Японія, Південна Корея).

Стратегія посилення безпеки людей в рамках ACRF полягає в розширенні та посиленні соціального захисту населення та забезпеченні продовольчої безпеки

регіону. Важливим пріоритетом в цій стратегії є стимулювання розвитку людського капіталу через поширення цифрових навичок та грамотності, перенавчання та підвищення кваліфікації працівників, а також забезпеченні доступу молоді, жінок та жителів сільської місцевості до програм навчання й інформаційної грамотності для боротьби з неправдивими новинами.

Фокусуючись на максимізації потенціалу ринку АСЕАН було визнано важливість збереження ринків відкритими для торгівлі та інвестицій для зміцнення стійкості регіональних ланцюгів поставок та підтримки необхідного потоку товарів та послуг між країнами. Ефективне використання угод АСЕАН про вільну торгівлю та всебічного регіонального економічного партнерства з основними торговими партнерами визначається незамінним для розширення ринку та залучення прямих іноземних інвестицій. Це посилить економічну стійкість та регіональний зв'язок в ланцюгах постачань.

Стратегія цифрової трансформації ACRF передбачає просування електронної комерції та цифрової економіки, що має вирішальне значення для пожвавлення попиту на товари та послуги, який різко скоротився під час пандемії. Для покращення ефективності державного сектору будуть вжиті заходи з поширення електронного врядування та електронних послуг. Також серед заходів цифровізації передбачено: розвиток цифрових фінансових послуг, стимулювання набуття цифрових навичок для МСП, забезпечення широкосмугового доступу в Інтернет для віддалених територій, розвиток використання ІКТ в освітньому процесі, покращення інституційної складової, посилення кібербезпеки та захисту споживачів в Інтернеті.

Просування до більш сталого й стійкого майбутнього передбачає заходів щодо стимулювання поширення концепції сталого розвитку в усіх галузях, зокрема в галузі енергетики, інфраструктури, транспорту та міського планування. Для цього увага буде приділятися сприянню сталим та відповідальним інвестиціям, стимулюванню генерації високої доданої вартості та збільшенню продуктивності в агросекторі й поширенні та адаптації принципів сталого фінансування.

Отже, США після пандемії зосереджуються на державних витратах на транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру, інноваційних технологіях та розвитку людського капіталу. Польща у своєму плані відновлення після пандемії фокусується на зеленому та цифровому переході, дослідженнях та інноваціях, покращенні бізнес-середовища та інвестиційному кліматі. Країни АСЕАН акцентують увагу на стійкості та здатності системи охорони здоров'я, підвищенні соціального захисту та підвищенні кваліфікації робочої сили. У майбутньому після пандемії АСЕАН має на меті розширити свій потенціал шляхом розвитку економічного партнерства та здійснення цифрового переходу, починаючи з електронного урядування та електронних послуг.

Висновки до Розділу 2

Країни Європи та Азії швидко відновилися у повоєнний період. Більшість з них отримували допомогу від США за Планом Маршалла. Участь у програмі відновлення дала можливість країнам самостійно розпоряджатися отриманими коштами та самостійно відповідати за їх використання перед своїми громадянами. Участь бізнесу в державних закупівлях та консультативних органах сприяло швидкому відновленню економічної діяльності в постраждалих від війни країнах.

Німеччина спрямувала допомогу від Плану Маршалла на розвиток промисловості та зростання добробуту населення, забезпечивши ринкову конкуренцію. Ефективна державна політика дозволила провести необхідні реформи, залучити інвестиції та провести технологічне переоснащення промисловості, що сприяло прискореному повоєнному відновленню Німеччини.

Японія у повоєнний період провела демонополізацію, збільшила податки для населення, зменшивши корпоративні податки, вдалась до протекціонізму та збільшила інвестиції в НДДКР. Індикативне планування за допомогою м'яких стимулів дозволило провести індустріалізацію промисловості, технологічне вдосконалення виробництва та реалізувати галузеві програми розвитку.

План Моне сприяв швидкому відновленню та модернізації промисловості, зростанню націоналізації економіки та підвищенню експортного потенціалу Франції. План передбачав перебудову промисловості, підвищення продуктивності людських ресурсів, підвищення технологічного рівня країни та зростання пріоритетних галузей.

Південна Корея в повоєнний період проводила політику експортоорієнтованості в галузях з високою доданою вартістю за активного державного втручання. Підвищення рівня освіти та кваліфікації робітників разом з відміною преференцій та зменшенням мита сприяли подальшому зростанню корейської економіки.

Підхід США у постандемічному відновленні полягає в держаних видатках на транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру, сприянні впровадженню інноваційних технологій у виробництві, розвитку якості людського капіталу.

Польський план постандемічного відновлення розроблений в рамках зосередженості Євросоюзу на зеленому та цифровому переході. Також Польща спрямовує кошти на дослідження та інновації, покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату.

Країни АСЕАН зосереджують увагу на стійкості та спроможності системи охорони здоров'я, збільшенні соціального захисту населення та сприянні підвищенню кваліфікації робочої сили. У перспективі постандемічного відновлення поставлена ціль максимізувати потенціал регіонального об'єднання за рахунок розвитку економічного партнерства та здійснити цифровий перехід, почавши з поширення електронного врядування та електронних послуг.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В ПОСТПАНДЕМІЧНИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

3.1. Україна в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності

Рейтинги конкурентоспроможності існують з метою оцінки та порівняння країн за факторами, що визначають продуктивність національної економіки, у глобальному контексті. За допомогою рейтингів можна побачити об'єктивну інформацію щодо економічних, інституційних та соціальних факторів, що визначають можливість країни конкурувати на міжнародній арені.

Рейтинги дають можливість порівняти конкурентоспроможність країн, що дозволяє визначити сильні та слабкі сторони економіки. Ця інформація є корисною для розробки національних планів та стратегій розвитку, а також для моніторингу прогресу впровадження реформ. Оцінка конкурентоспроможності від незалежних інституцій може слугувати «бенчмарком» для встановлення цільових показників розвитку національного господарства.

Високий рейтинг конкурентоспроможності сприяє залученню іноземних інвесторів, оскільки він свідчить про сприятливі умови для бізнесу, стабільність економічного середовища та можливості для прибуткових інвестицій. Інвестори шукають країни з ефективним правовим регулюванням, розвиненою інфраструктурою, широким доступом до ринків та талановитою робочою силою. Отримання високого рейтингу конкурентоспроможності може сприяти залученню інвестицій для розвитку нових проектів, розширення підприємств, створення робочих місць та підвищення рівня життя населення.

Одним з найбільш відомих індексів конкурентоспроможності є Індекс глобальної конкурентоспроможності, що вимірюється Всесвітнім економічним форумом (WEF). Останній доступний рейтинг країн за даною методикою був опублікований у 2019 році. У 2020 році був опублікований спеціальний звіт, мета якого була проаналізувати можливості ефективного подолання кризи, спричиненої пандемією COVID-19.

У 2019 році позиції України у рейтингу конкурентоспроможності WEF погіршилися відносно попереднього року. Україна зайняла 85 місце (з 141 країн), попереднього року посівши 83 місце (з 140 країн).

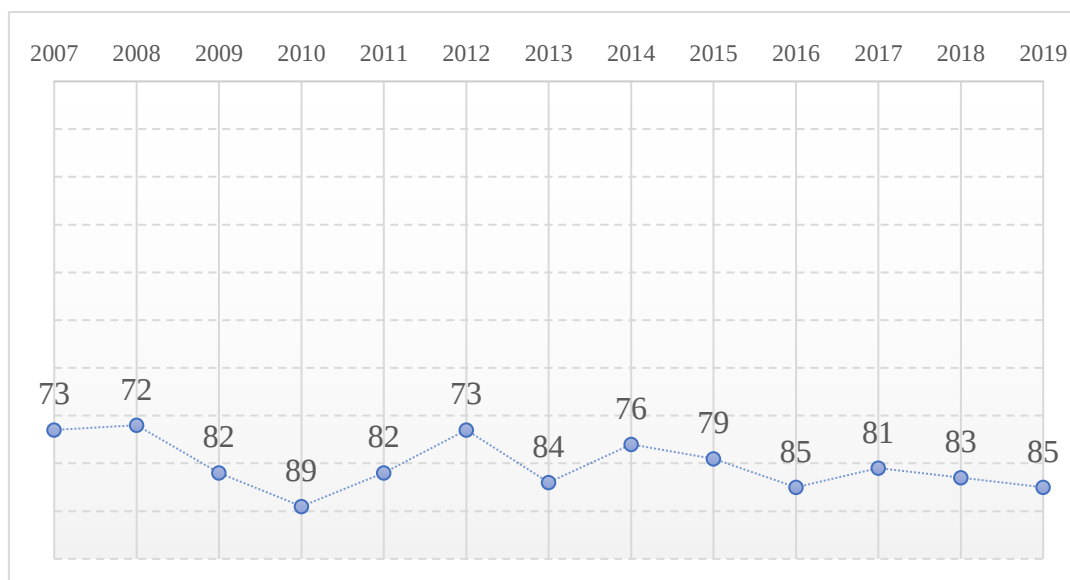

Рис. 3.1. Місце України в рейтингу Глобальної конкурентоспроможності за WEF (2007-2019 роки) (побудовано автором на основі [4], [41])

Враховуючи динаміку (Рисунок 3.1) та зростання кількості країн, які потрапляють до рейтингу, можна зробити висновок, що Україна протягом тривалого часу не відображала стійкої тенденції до підвищення конкурентоспроможності. Найвища позиція була в 2008 році, коли оцінювалось близько 125 країн, в той час у рейтингу 2019 року вже 141 країна, і того року був один з найгірших показників країни.

Найбільш конкурентними перевагами для України, згідно Індексу, є інфраструктура, навички людей та розмір ринку. Відносно високі оцінки інфраструктури України отримала за рахунок щільності залізничної мережі та ефективності залізничних послуг. За навичками людей Україна займає 44 місце, на що найбільше впливають заохочення до креативного та критичного мислення в процесі навчання та високий рівень відношення учнів до вчителів. Рівень ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС) та частка імпорту товарів і послуг в

структурі ВВП визначають порівняно великий розмір ринку, що може бути цікаво іноземним економічним партнерам.

Високі показники розвитку залізничної інфраструктури можуть забезпечити конкурентні переваги України в розвитку внутрішньої та міжнародної торгівлі, туристичної галузі, а також сприятимуть зростанню переробній промисловості та машинобудуванню. Зазначені індикатори навичок лише показують потенціал населення в підвищенні якості людського капіталу, проте не визначають ефективність освіти та якість людського капіталу. За розміром ринку Україна вище середнього, хоча цей показник здебільшого надає інвесторам уяву про перспективи росту на ринку країни, але достатньо опосередковано сприяє конкурентоздатності.

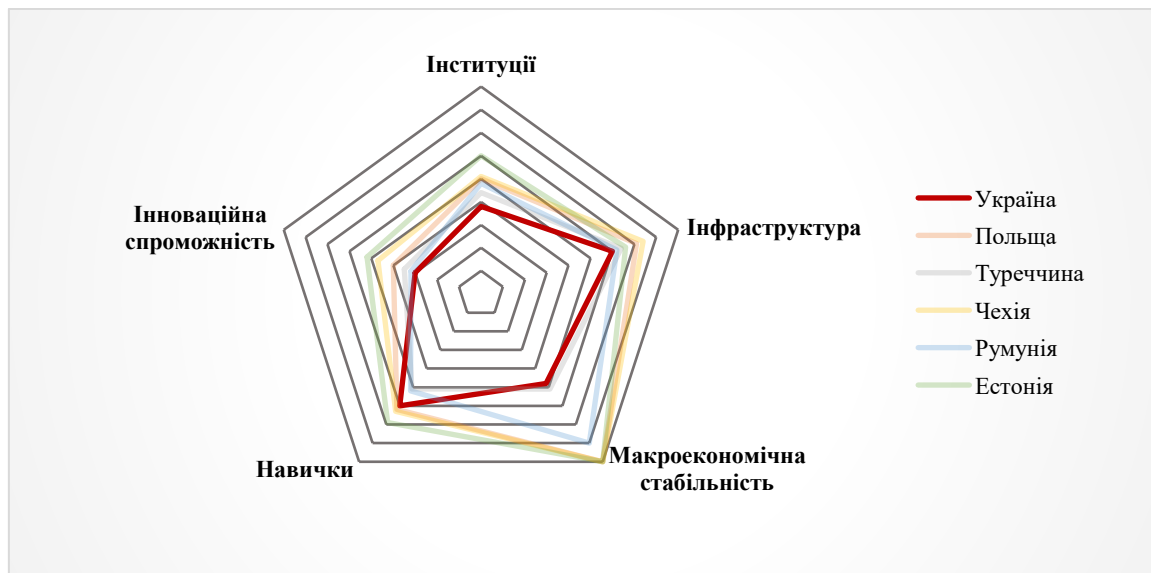

Рис. 3.2. Структура оцінки конкурентоспроможності за WEF для вибраних країн за деякими індикаторами, 2019 рік (побудовано автором на основі [4])

Слабкі сторони конкурентоспроможності України відображені в нерозвинутій фінансовій системі, недостатній макроекономічній стабільності та неефективних інституціях. Для покращення фінансової системи варто приділити увагу в першу чергу її стабільності та розвитку фондового ринку, що сприятиме доступності фінансових інструментів та стійкості бізнес-середовища. Підтримка стабільного рівня інфляції та динаміки національного боргу є невід'ємною частиною

ефективної економічної політики країни. Ефективність інституцій неодмінно має покращитися, особливо в частині захисту права власності, прозорості та забезпечення безпеки громадян.

Порівняно з сусідами та країнами регіону Україна має досить слабкі позиції. Не дивлячись на найвищий показник у своїй структурі індексу, Україна, порівняно з іншими країнами, має найнижчу оцінку інфраструктури, що видно на Рисунку 3.2. Переважно конкурентна складова індексу для України є навички, де Україна вище Туреччини та Румунії, та досить близько до показників Польщі та Чехії. За іншими факторами Україна значно відстає від країн регіону. Отже, для українців існують чіткі орієнтири в намірах підвищення показника конкурентоспроможності.

Прийнятним методом вимірювання конкурентоспроможності вважають Індекс конкурентоспроможності, що розробляється Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD). У розрахунках використовується 333 показники, що може свідчити про більш точну оцінку конкурентоспроможності країни.

Україна в рейтингу IMD крайній раз була представлена у 2021 році, тому що, з огляду на російське вторгнення на початку 2022 року, зібрані у 2022 році дані мають обмежену достовірність. Україна посіла 54 місце з 64 країн, що свідчить про покращення оцінки в порівнянні з 2020 роком на 1 пункт, з 2017 роком – на 6 пунктів. Структуру оцінки факторів конкурентоспроможності можна побачити в Таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Структура оцінки факторів конкурентоспроможності за IMD для України в 2021 році (з 64 країн)

Економічні результати	54	Ефективність уряду	53	Ефективність бізнесу	50	Інфраструктура	51
Внутрішня економіка	57	Державні фінанси	52	Продуктивність та ефективність	54	Базова інфраструктура	52
Міжнародна торгівля	38	Фіскальна політика	24	Ринок праці	38	Технологічна інфраструктура	51
Іноземні інвестиції	56	Інституції	59	Фінанси	64	Наукова інфраструктура	49
Зайнятість	49	Господарське законодавство	55	Практика управління	43	Здоров'я і навколишнє середовище	61
Ціни	43	Громадський устрій	48	Відносини і цінності	34	Освіта	40

Джерело: побудовано автором на основі [42]

Відносно кращі показники Україна має серед таких підфакторів: фіскальна політика, відносини і цінності, ринок праці та міжнародні торгівля. Найгірші показники серед підфакторів у фінансах, здоров'ї та навколишньому середовищі, інституціях та внутрішній економіці.

Ці показники значною мірою співпадають з оцінками за WEF. У той же час, більша кількість факторів та підфакторів дають змогу краще оцінити вплив на конкурентоспроможність певного чинника.

Кореляційно-регресійний аналіз

Таблиця 3.2

Показники, що враховуються у глобальних індексах

Назва індексу	Показники, що враховуються
<i>Глобальний індекс інновацій</i>	<u>Інноваційні витрати</u> : Інституції, Людський капітал і дослідження, Інфраструктура, Рівень розвитку ринку, Рівень розвитку бізнесу <u>Інноваційний випуск</u> : Знання та технології, Креативність
<i>Індекс людського розвитку</i>	Середня тривалість життя, Середня кількість років, витрачених на освіту дорослим населенням, Очікувані роки навчання для дітей-першокласників, Валовий національний дохід на душу населення за ПКС
<i>Індекс легкості ведення бізнесу</i>	Заснування бізнесу, Робота з дозволами на будівництво, Отримання електропостачання, Реєстрація майна, Отримання кредиту, Захист прав інвесторів, Сплата податків, Міжнародна торгівля, Забезпечення контрактів, Закриття підприємства

Джерело: створено автором на основі [43], [44], [45]

Існують світові рейтинги країн, які відображають успіх в тому чи іншому аспекті економіки. Зокрема, популярними індексами є Глобальний індекс інновацій (Всесвітня організація інтелектуальної власності), Індекс людського розвитку (Програма розвитку ООН) та Індекс легкості ведення бізнесу (Світовий банк). На думку автора, показники зазначених індексів можуть визначати конкурентоспроможність країни з огляду на зміст показників, що враховуються в їх розрахунку, тому завдання подальшого аналізу полягатиме у визначенні впливу даних індексів на оцінку конкурентоспроможності за WEF. Для аналізу використовуються дані за 2017 рік, адже це найбільш актуальні дані, що доступні у цифровому форматі для показника конкурентоспроможності за WEF. Власне,

сама актуальність даних не має особливого значення, адже мета полягає в тому, щоб дослідити залежність оцінки для кожної з 121-ї представленої у цих індексах країни між конкурентоспроможністю та іншими запропонованими індексами. Для детального знайомства з зазначеними індексами пропонується оглянути Таблицю 3.2, де можна побачити показники, які використовують організації для складання індексів.

Для оцінки використовуються наступні змінні:

змінна WEF – показник конкурентоспроможності за методологією Всесвітнього економічного форуму (2017);

змінна GII – показник Глобального індексу інновацій (2017);

змінна HDI – показник Індексу людського розвитку (2017);

змінна DB – показник Індексу легкості ведення бізнесу (2017).

Таблиця 3.3

Кореляційна матриця змінних

Змінна	Середнє	Стандартне відхилення	WEF	GI	HDI	DB
WEF	4.39	0.67	1.00	0.90*	0.83*	0.78*
GI	37.79	11.89	0.90*	1.00	0.85*	0.82*
HDI	0.77	0.14	0.83*	0.85*	1.00	0.83*
DB	66.43	11.20	0.78*	0.82*	0.83*	1.00

Джерело: побудовано на даних з Додатку А

Результати оцінки залежності конкурентоспроможності від глобальних індексів було проведено у середовищі програми “STATISTICA” за допомогою показника кореляції та представлено у вигляді кореляційної матриці з описовою статистикою в Таблиці 3.1.2. Символом «*» позначено статистично значущі оцінки за рівня значущості $p > 0,05$.

За результатами попередньо можна зробити висновок, що оцінки всіх глобальних індексів сильно пов’язані з показником конкурентоспроможності, адже попарні значення кореляції досить високі ($>0,75$). Однак, подальший аналіз взаємозалежності за допомогою побудови моделі лінійної регресії показує, що достатнім чином змінну WEF пояснює тільки змінна GI – коефіцієнт детермінації

дорівнює 0,8. Результати побудови лінійної регресійної моделі для кожної змінної представлені в Додатку Б.

Тісний зв'язок між змінними Глобального індексу конкурентоспроможності та Глобального індексу інновацій пояснюється в першу чергу тим, що інновації є визначальним чинником підвищення конкурентоспроможності країни. Також, для методів розрахунку цих показників використовуються спільні фактори: інституції, інфраструктура, освіта, розвиток ринку, впровадження інновацій тощо. Більше того, метод розрахунку GCI 4.0, впроваджений у методологію WEF з 2018 року, ще більше враховує інноваційний аспект конкурентоспроможності, тому очікується ще більший взаємозв'язок цих індексів.

Отже, пропонується розглянути також рейтинг України в Глобальному індексі інновацій як такому, що значною мірою відображає рівень конкурентоспроможності країни.

Глобальний індекс інновацій є одним з найпоширеніших індексів, що відображає потенціал інноваційної діяльності країн. Він складається з двох субіндексів, які відображають інноваційні витрати та інноваційний випуск в економічній діяльності країни, таким чином відображаючи багатовимірність інновацій.

На Рисунку 3.3 зображено динаміку місця України у рейтингу Індексу інновацій. Через постійну зміну методу розрахунку Індексу динаміка відображає лише приблизну зміну показника інновацій. Як зазначається у звіті за 2022 рік, довірчий інтервал для рейтингу України знаходиться між 48 та 59 місцем зі 132 країн.

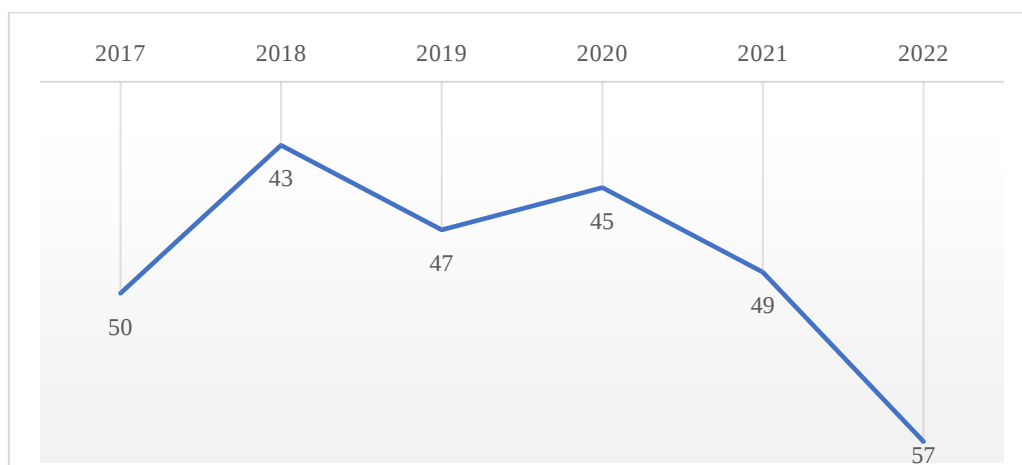

Рис. 3.3. Місце України в Глобальному індексі інновацій (2017-2022 роки)
(побудовано автором на основі [43])

Стійкої динаміки підвищення результатів України не спостерігається. Україна займає 4 місце серед 36 країн з нижчим за середнім доходом та 34 місце з 39 європейських країн. Тому, хоча й Україна має хороші показники відносно рівня розвитку, регіональні позиції України є дуже слабкими.

Традиційно, інноваційний випуск в Україні вище, ніж інноваційні витрати, тобто Україна досить ефективно використовує інвестиції в інновації, маючи більш якісний результат інноваційної діяльності. Причиною цього є високі показники факторів знань та технологій. Зокрема, серед фактору знань та технологій Україна демонструє лідерські позиції у світі за показниками кількості корисних моделей (нових технічних рішень) відносно ВВП за ПКС (1 місце), частка експорту ІКТ-послуг в структурі торгівлі (7 місце) та відсоток витрат на програмне забезпечення, що включають загальну вартість придбаного або орендованого пакетного програмного забезпечення, такого як операційні системи, системи баз даних, інструменти програмування, утиліти та додатки (9 місце). З іншої сторони, присутні низькі показники в факторі креативного випуску за підфакторами креативної продукції та послуг і нематеріальних активів, займаючи 87 та 62 місця відповідно.

Стабільно низькі показники Україна має в факторах інституцій (97 місце) та рівні розвитку ринку (102 місце) в технологічних витратах. Це зумовлено наступними показниками: індекс політичної та операційної стабільності (121

місце), ВНОК як відсоток ВВП (125 місце), енергетична продуктивність як ВВП на одиницю спожитої енергії (116 місце). Низькі показники в рівні розвитку ринку спричинені слабкою кредитною доступністю, низькій ринковій вартості компаній та відсутністю венчурної діяльності. Однак, високі показники інвестиційних витрат обумовлені освітньою складовою, а саме державні витрати на освіту в розрахунку на одного учня, виражені у відсотках від ВВП на душу населення, відношення кількості учнів до вчителів та відсоток вступників у ВНЗ. Також серед країн з менше середнього доходом Україна є лідером в доступності та використанні ІКТ, генерації електроенергії, імпорتنих тарифах, а також у зайнятості в наукоємних сферах.

Отже, згідно з рейтингами конкурентоспроможності, Україна займає низькі позиції в регіональному вимірі, та не відображає динаміки до зростання останніми роками. Україна посіла 85-е місце з 141 країни у рейтингу конкурентоспроможності за WEF у 2019 році, а також 54-е місце з 64 країн у рейтингу IMD у 2021 році. В Україні існують відносні переваги, такі як розвиток залізничної інфраструктури, наявність вчителів, фіскальна політика та великий внутрішній ринок. Проте, щоб покращити конкурентоспроможність, необхідно зосередитися на розвитку фінансової системи, досягненні макроекономічної стабільності, створенні безпечного навколишнього середовища та ефективних державних інституцій.

Дослідження показали, що Глобальний індекс інновацій в значній мірі відображає конкурентоспроможність країни. Україна займає 57-е місце серед 132 країн за цим показником, а також 4-е місце серед 36 країн зі схожим рівнем розвитку та 34-е місце серед 39 європейських країн. Цей індекс свідчить про ефективне використання Україною інноваційного потенціалу економіки, зокрема високі показники в експорті ІКТ-послуг, витратах на програмне забезпечення та кількості корисних моделей. Однак, недоліки економіки України проявляються в несприятливому інституційному середовищі, обмеженій доступності фінансових інструментів та недостатньому рівні капітальних інвестицій, що суттєво гальмують розвиток інноваційної діяльності в Україні.

3.2. Інноваційні аспекти підвищення конкурентоспроможності України в постпандемічний та повоєнний періоди

Позиції України в рейтингу Глобального індексу інновацій вказують на наявність високого рівня освітнього та наукового потенціалу, визнаючи високий рівень кваліфікації робочої сили, що є фундаментом для інноваційної діяльності, наукових та технологічних розробок, новацій тощо. У той же час, оцінка за індексом інновацій відображає наявність переліку проблем, які стоять на перешкоді сталому інноваційному розвитку. У першу чергу, це слабкість інституційного середовища інноваційної діяльності та низька доступність фінансових ресурсів на ринку.

У постандемічний та повоєнний періоди інноваційна політика має стати одним з ключових елементів економічної політики України. Відбудова з нуля міст та підприємств має базуватися на інноваційній складовій, приділяючи велику увагу модернізації промислової бази та переоснащенню виробничого потенціалу.

Стратегічним напрямом у сфері розвитку технологічності промисловості має стати реалізація концепту Індустрії 4.0 як передової тенденції у сфері інноваційного розвитку. Вона включає в себе технології штучного інтелекту, завданням яких може бути автоматизація рутинних процесів, аналізу даних та, наприклад, прогнозування попиту. Інтернет речей є важливою складовою Індустрії 4.0, адже його застосування дозволяє покращити ефективність виробничих процесів шляхом об'єднання фізичних пристроїв через мережу Інтернет. Серед інших технологій четвертої промислової революції варто зазначити важливу роль блокчейну, хмарних технологій, Big Data та розширеної реальності (XR). У рамках Індустрії 4.0 виробництво стає більш гнучким та адаптивним до змін на ринку та потреб споживачів завдяки використанню цифрових технологій. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності виробництва, зниженню витрат та збільшенню якості продукції.

Для розвитку інноваційної складової в Україні на першому етапі повоєнної відбудови необхідно сприяти розвитку STEM-освіти та інноваційної культури й

вдосконалити нормативно-правову базу. За допомогою проведення інформаційних заходів можливо сприяти обізнаності населення про інноваційну підприємницьку діяльність, а конкурси та змагання на базі університетів та технологічних підприємств можуть заохотити людей до вирішення першочергових проблем повоєнної відбудови інноваційними методами. Ключовими завданнями у процесі вдосконалення нормативно-правової бази є створення національного агентства з інновацій, яке буде формувати вектори інноваційного розвитку країни на національному рівні, формувати цільові програми державного рівня й консультувати інші урядові інституції в формуванні стратегій та розробці заходів для переходу до Індустрії 4.0, та впровадження стимулів у вигляді субвенцій, грантів, субсидій, програм пільгового кредитування тощо для: підприємств, які впроваджують технології Індустрії 4.0, науково-дослідних установах, що генерують технології та продукти Індустрії 4.0 та працівників, що зайняті інноваційною діяльністю.

Одним з першочергових чинників має стати розвиток підприємницької освіти, який допоможе реалізувати інноваційний потенціал населення. На цьому етапі важливо створювати навчальні програми для школярів, студентів та бізнесу, готувати викладачів для цих програм шляхом поєднання практик формальної, неформальної та бізнес-освіти.

Стратегічним напрямом побудови країни інновацій має бути наука як фундамент інноваційного розвитку. Питання розвитку науки є комплексним та багаторівневим, та потребує ґрунтовних рішень починаючи з загальної базової освіти та закінчуючи безперервним навчанням. Одними з ключових питань розвитку науки є фінансування та інфраструктура. Фінансування має збільшитися за допомогою запусків спеціалізованих фондів та грантових програм, що будуть на конкурсній основі відбирати проекти, що будуть відповідати стратегічним пріоритетним напрямкам наукових досліджень. Сприяння комерціалізації наукових розробок може збільшити інвестиції в науку. Для зростання комерціалізації необхідно сприяти бізнес-освіті науковців та дослідників, забезпечити захист інтелектуальної власності, заохочувати взаємодію бізнесу та

науки через спільне фінансування проектів. Інфраструктура має бути модернізована та за регламентованим доступом відкрита для дослідників, вчених та бізнесу.

Для забезпечення інноваційного розвитку необхідно модернізувати та розбудовувати цифрову інфраструктуру. Зокрема, актуальними для України є інфраструктура широкосмугового доступу до інтернету, інфраструктура мобільного інтернету (покриття 4G-5G 100% площі країни), створення дата-центрів та центрів опрацювання даних та розвиток кібербезпеки на національному рівні.

Інфраструктурою інновацій мають стати різноманітні кластери, інкубатори та технологічні парки. Кластери створюють можливості для обміну знаннями, ідеями та передачі технологій між різними учасниками кластеру – технологічний бізнес, лабораторії, навчальні заклади, венчурні фонди тощо. Кластери дозволяють підприємствам та організаціям спільно використовувати ресурси, такі як лабораторії, обладнання, інфраструктура та інтелектуальна власність. Це зменшує витрати на дослідження і розробку, сприяє швидкому впровадженню нових технологій та зростанню ефективності діяльності. Інкубатори відіграють важливу роль у розвитку інновацій, зокрема на ранніх стадіях розвитку стартапів та підприємств. Інкубатори можуть забезпечити інфраструктурою, менторством та консалтингом, мережею контактів та навчальними програмами. Стимулами для створення кластерів та технологічних парків мають бути податкові пільги, дерегуляція, спрощення працевлаштування для іноземців, компенсації інвестицій в інфраструктуру, пільгове кредитування тощо.

З огляду на світові тренди, ступінь технологічного розвитку та національні особливості, можна виокремити декілька інноваційних сфер, де Україна має зайняти лідерські позиції.

Агробізнес є стратегічно важливим для української економіки, тому підвищувати його ефективність буде нагальною потребою у повоєнний період. Інноваційні методи вироблення агропромислової продукції мають бути впроваджені шляхом підвищення ефективності існуючого виробництва та збільшення доданої вартості за рахунок більшої кількості ступенів обробки.

Індустрія освітніх послуг має адаптувати інноваційні методи, що матиме мультиплікативний ефект для галузі. Використання технологічних інструментів навчання, розширення можливостей онлайн-навчання, використання адаптивних програм навчання та інші заходи сприятимуть якості та ефективності освітніх послуг, що, врешті-решт, вплине на якість робочої сили, що важливо для інноваційного розвитку.

Найбільш важливим для повоєнної України має стати розвинутий «military tech» сектор для забезпечення надійного та довготривалого безпечного середовища для розвитку країни. Інновації у сфері військово-промислового комплексу (ВПК) мають стимулюватися попитом на товари подвійного призначення, які можуть бути застосовані у цивільній та військовій діяльності. Допуск приватних компаній у сферу ВПК може сформувати конкурентний ринок, де буде місце для технологічних експериментів та інноваційних продуктів. Очікуваними результатами є підвищення технологічного рівня виробництва, зростання експортних доходів та інноваційна оборонна складова безпеки держави.

Отже, пропонується широко впроваджувати концепцію Індустрії 4.0 у всіх рівнях та секторах економіки. Сприяння розвитку STEM-освіти, поширення підприємницької культури серед населення та вдосконалення нормативно-правового середовища дозволять посилити інноваційний потенціал країни. Стратегічні напрями, які сприятимуть інноваційній діяльності в Україні, включають розвиток наукової діяльності та будівництво цифрової та інноваційної інфраструктури. Ключовими секторами інноваційної діяльності, що мають значний потенціал, є агропромисловий комплекс, освітні послуги та військово-промисловий комплекс.

3.3. Пропозиції щодо шляхів підвищення конкурентоспроможності України в постпандемічний та повосенний періоди

У контексті вироблення пропозицій в першу чергу важливо окреслити стан України, в якому вона знаходиться станом на початок 2023 року, та основні виклики, які стоять перед країною.

Директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України Елла Лібанова повідомляє, що чисельність населення України варіюється від 28 до 34 млн осіб [46].

Київська школа економіки (KSE) станом на кінець лютого 2023 року оцінює прямі фізичні пошкодження України в 143,8 млрд дол. Серед них збитки активам промислових підприємств складають 11,3 млрд дол. Для підприємств роздрібною торгівлі загальна сума прямих втрат становить 2,59 млрд дол. Також дослідники KSE зазначають, що за їх попередніми оцінками, загальний обсяг втрат об'єктів інфраструктури в Україні склав 36,2 млрд дол [47].

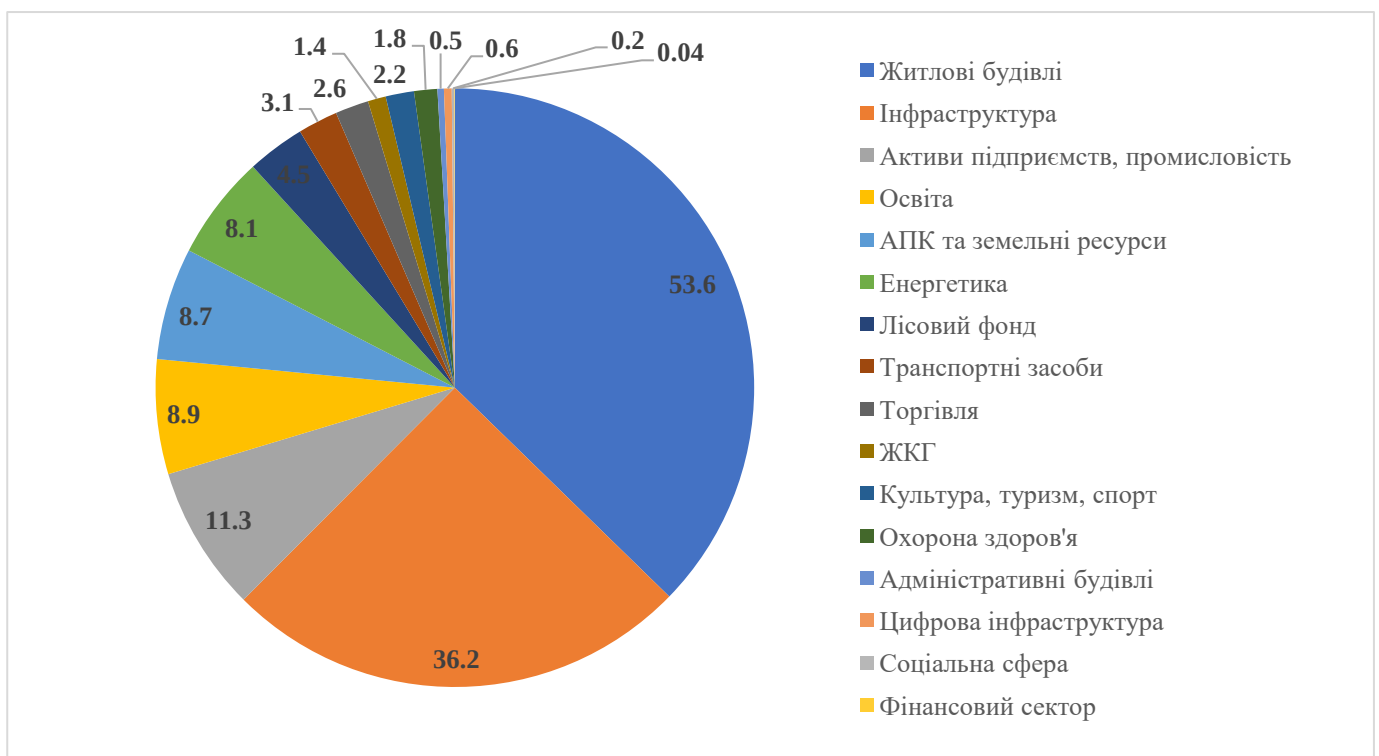

Рис. 3.4. Оцінка прямих втрат від руйнувань за типами майна станом на лютий 2023 року, \$ млрд (побудовано на основі [47])

За даними ДССУ, ВВП за 2022 рік скоротився на 29,1% [48]. МВФ оцінює падіння ВВП України за 2022 рік у 30,3% [49], а Світовий банк – 29,2% [50]. Споживча інфляція становила 26,6% за даними НБУ [51]. Рівень безробіття оцінюється від 19% до 23% [52].

Прогнози НБУ, Мінекономіки та інших державних та недержавних установ вказують про початок процесу поступового «оживлення» економіки у 2023 році, але говорити про повноцінний початок програми економічної відбудови країни рано.

Очевидно, «не на часі» вкладати у відбудову економіки, коли ведуться повномасштабні воєнні дії. Такої самої думки притримується влада України, що відображається у Державному бюджеті - 2023. За функціональною класифікацією видатків найбільше коштів спрямовується на оборону, забезпечення соціальної підтримки населення та підтримку макрофінансової стабільності.

Повоєнне відновлення буде спонукати країну до консолідації ресурсів, адже їх буде обмежена кількість. Проте консолідація ресурсів за умови держави-інтервенціоніста може згубити реальний сектор економіки, який є головним джерелом економічного зростання. З огляду на це, першочерговими принципами, на яких має ґрунтуватися відбудова країни – це економічна та політична свободи, сприяння підприємництву, верховенство права та захист приватної власності.

Суспільний договір, як одна з неформальних інституцій, відіграє важливу роль у суспільстві, визначаючи роль та місце громадянина та завдання влади в межах країни. Серйозні соціальні та економічні зрушення вимагатимуть того, щоб цей договір був переглянутий та адаптований на повоєнний період. Зокрема, П. Шеремета підкреслює важливість формування соціального договору, який сприятиме економічному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності України [53, с. 56]. За його словами, ціллю майбутнього суспільного договору є швидке зростання ВВП за рахунок підвищення продуктивності, що дозволить сформувати військовий бюджет, який гарантуватиме обороноздатність України. Українці мають очікувати від держави «...організації оборони країни, збереження політичних і економічних свобод, правосуддя, легкості ведення бізнесу,

забезпечення конкуренції, розвитку освіти й інфраструктури, здійснення міжнародної політики, націленої на посилення глобальної коаліції на захист суверенітету й територіальної цілісності країни» [52, с. 57]. З іншої сторони, як вбачає П. Шеремета, українці мають взяти на себе зобов'язання примножувати свій достаток, забезпечити собі освіту та піклуватися про здоров'я, а також сприяти зростанню власної продуктивності. Українці мають довіряти один одному, бути ініціативними, самостійними та націленими на успіх. Е. Фелпс стверджує, що набір таких цінностей сприяє розвитку інновацій в країні, а отже збільшує продуктивність праці та підвищує конкурентоспроможність країни [54].

Китайському стратегу та мислителю Сунь Цзи приписують вираз: «Стратегія без тактики - найповільніший шлях до перемоги. Тактика без стратегії - це шум перед поразкою». Суть цього вислову зводиться до того, що стратегічне бачення загальної мети дає можливість правильно підібрати інструменти, за допомогою яких ця мета буде досягатися.

Окрім неофіційного закріплення правил необхідно описати та чітко визначити рух економічного розвитку країни. Публічне обговорення та подальше формування бачення розвитку має матеріалізуватися у низку стратегічних документів: плани, концепції, візії, програми, доктрини та ін. Найголовнішим з яких має стати національна стратегія. У стратегії мають бути відображені цілі та план дій. Також має бути визначена візія, тобто бачення місця та ролі України в майбутньому. Важливими елементами стратегії мають бути:

- принципи реалізації;
- цінності, які лежать в основі місії;
- неприпустимі дії в ході реалізації стратегії.

Розробка стратегії та прийняття її на державному рівні вимагатиме ефективного контролю за її виконанням. Цю роль на себе має взяти громадянське суспільство, а прогрес має відслідковуватися за допомогою публічного звіту по досягненню визначених індикаторів у довгостроковій перспективі та встановлених ключових показників ефективності відповідно до операційного рівня реалізації. Дотримання стратегії має бути обов'язком для посадових осіб, тому електоральні

цикли, зміна уряду та інші події політичного життя країни не мають впливати на реалізацію стратегії.

Для написання стратегії необхідно провести аудит економіки та перепис населення, адже країні необхідно адекватно розуміти наявність своїх ресурсів, розуміти процеси, що відбуваються всередині країни та роль кожного члену суспільства. Аудит має містити інформацію про поточний стан економіки, глобальні тренди та виклики та оцінку потенціалу країни.

У першу чергу стратегію буде реалізовувати уряд України, тому виникає необхідність забезпечити ефективність державних інституцій, їх прозорість та спроможність.

Насамперед, уряд має бути незалежним у прийнятті рішень, що буде характеризувати збереження суб'єктності України по відношенню до світових лідерів. Україна має стати ініціатором змін та самостійно приймати рішення в процесі повоєнної відбудови і, відповідно, самостійно нести відповідальність за наслідки рішень, як це у свій час передбачав План Маршалла. Більше того, лідерство країни у своїй відбудові буде сприяти зростанню довіри суспільства до влади, що визначає готовність та рішучість громадян працювати та інвестувати в країну. Роль донорів має зводитися до підтримки, консультування, надання технологій та нагляду за ефективним використанням коштів.

Зростання ефективності інституцій можливе за рахунок таких чинників:

- залучення кваліфікованих кадрів та професіоналів до державної служби, що дозволить підвищити рівень компетентності та ефективності державних органів;
- реформування системи управління відповідно до стратегії та забезпечення прозорості діяльності державних органів;
- запровадження системи моніторингу та оцінки результативності діяльності державних інституцій;
- реалізації електронної демократії, а саме електронного управління за участі громадян та автоматизації процесів, що зменшить можливість корупції,

скоротить час на розгляд документів та забезпечить ефективний обмін інформацією між державними органами та громадянами.

Ініціативність держави необхідна в реалізації механізму державно-приватного партнерства, тобто співробітництва між державою та підприємцями на основі договору. Це дає змогу об'єднати ресурси та експертизу держави та інноваційність бізнесу для досягнення спільних цілей. Держава може забезпечити регулюючу та фінансову підтримку, а приватний сектор може надати фінансові та технічні ресурси для реалізації проектів, а також прийняти на себе значну частину ризику, пов'язаного з цими проектами. Це сприяє ефективному використанню ресурсів та підвищує ефективність реалізації проектів, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності країни.

Таким чином, держава має бути лідером у повоєнному відновленні. Лідерство передбачає ініціювання укладення суспільного договору та визначення напрямків руху країни, що буде відображено у національній стратегії. Для забезпечення прискореного та ефективного відновлення держава має створити стимулююче правове та регуляторне середовище, провадити стабільну та передбачувану політику з врахуванням глобальних ризиків та тенденцій, бути відкритою та підзвітною, а також впроваджувати цифровізацію послуг для населення та бізнесу, використовуючи новітні технології для максимізації ефективності.

Важливим аспектом повоєнного відновлення та пріоритетом для спрямування міжнародної допомоги є відбудова та створення нової інфраструктури. У першу чергу, важливим є забезпечення функціонування транспортної інфраструктури, де найбільшу роль відіграють автодорожня та залізнична інфраструктури, що сприяють торгівлі всередині країни та експортному потенціалу виробників. Автомобільний транспорт необхідно розвивати шляхом розбудови доріг, залучаючи приватний капітал через державно-приватне партнерство. Серед довгострокових особливостей модернізації автодоріг доречним є розвиток мережі «розумних» доріг, що передбачатиме управління дорожнім рухом за допомогою штучного інтелекту та інноваційне проектування будівництва дорожньої інфраструктури. Також перспективним кроком в цьому напрямі є будівництво

транспортно-логістичних виробничих комплексів, що збільшить транзит товарів через Україну, утворивши регіональний логістичний центр. Ефективна залізнична інфраструктура має передбачати будівництво та модернізацію залізничних колій, масову електрифікацію, розширення пропускної здатності залізниці у рамках програми інтеграції з ЄС, оновлення локомотивного та вагонного складу та ін.

Відбудова житлової та соціальної інфраструктури, відбудова міст має відбуватися на засадах підвищення екологічності, розвитку системи «розумного міста» та «15-хвилинного» міста, ставлячи в пріоритет інклюзивність та доступність. Україна має великий потенціал у сфері енергетичної інфраструктури. Децентралізована, гнучка та енергоефективна енергетична система за ринкових умов може забезпечити умови для нових виробничих потужностей, зменшити енергоємність економіки, залучити міжнародні інвестиції та збільшити доходи від експорту. Про це, зокрема, зазначала Н. Іванова у своїй праці [55]. Тому перезавантаження та розвиток енергетичного сектору мають бути пріоритетним завданнями в рамках стратегії.

Податкові пільги для бізнесу в стратегічних пріоритетних галузях можуть стимулювати диверсифікацію економіки в сторону потенційно пріоритетних секторів економіки. Попередньо, необхідно провести податкову реформу. Д. Боярчук (виконавчий директор Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна), К. Хартвелл та Ю. Городніченко наголошують на наступному: «Ключовим пріоритетом у податковій реформі має бути спрощення податкових процедур, оскільки важливо усунути основну перешкоду для розвитку – дискрецію, яку податкові органи можуть застосовувати до платників податків в умовах нефункціонального правового режиму» [56]. Зосередження на покращенні податкового адміністрування може сприяти оптимізації процесів та мінімізувати корупцію.

Перспективною для повоєнного економічного розвитку може стати податкова реформа «10-10-10», що наразі розробляється Офісом Президента та Мінекономіки. Вона передбачає, зокрема, зменшення ставок ПДВ, ПДФО до 10%, заміну податку на прибуток на податок на виведений капітал (10%), збільшення

військового збору до 3%, скасування ЄСВ, встановлення податку на зняття готівки та скасування всіх наявних пільг. Ефект її впровадження має бути ретельно досліджений, а сама реалізація поступовою та поблажливою для бізнесу та громадян. Проте, вже можна виділити попередні позитивні ефекти цієї реформи для бізнесу. Зокрема, зменшення ставки оподаткування збільшить прибутки компаній, які перетворюються значною мірою в інвестиції. Зменшення ставки оподаткування може збільшити базу оподаткування, тобто збільшиться кількість операцій та їх суми, з яких будуть сплачуватися податки. Податок на виведений капітал буде стимулювати компанії реінвестувати кошти в розвиток підприємств, а не, наприклад, на виплату дивідендів власникам. Податок на виведення готівки, разом з іншими ініціативами, може сприяти зменшенню «тіньової» економіки, адже більшість операцій в ній відбуваються за допомогою готівкових коштів. Розвиток цифрових платежів, з іншої сторони, сприяє виведенню бізнесу з «тіні».

Спеціальна економічна зона (СЕЗ) – це окрема територія певної країни, де діє особливий митний та податковий режим, що створює сприятливі умови для розвитку підприємництва у цій зоні. Перегляд підходу до створення та управління СЕЗ в Україні може сприяти, зокрема, притоку прямих іноземних інвестицій в країну. Фіскальні та нефіскальні стимули можуть створити привабливі середовища для резидентства іноземного та українського бізнесу. СЕЗ можуть стимулювати розвиток промисловості, диверсифікацію виробництв, інтегрувати бізнес у глобальні ланцюги постачань та приваблювати високотехнологічний бізнес. Інструмент СЕЗ може бути використаний для розвитку регіонів та громад, що найбільше постраждали від бойових дій та сприяти пришвидшеній інтеграції територій, що перебували під окупацією тривалий час.

Отже, має бути переглянуто та ініційовано затвердження нового соціального договору, який вплине на цінності та відношення людей між собою та з владою. Основним документом, де має бути відображений вектор руху України на шляху відновлення, має бути національна стратегія. Для її коректного формування необхідно провести аудит економіки та перепис населення країни. Держава має бути лідером у повоєнній відбудові, вдосконалюючи власні інституції в першу

чергу. Ключовим завданням повоєнної відбудови має бути відбудова та модернізація соціальної, житлової, енергетичної та соціальної інфраструктури на засадах інноваційності, сталості, стійкості та доступності, активно використовуючи механізм державно-приватного партнерства. Податкові стимули та пільги для бізнесу мають бути впроваджені у визначених галузях економіки, а зменшення податкового тягара та спрощення податкового адміністрування сприятимуть активному розвитку бізнес-середовища.

Висновки до Розділу 3

Проаналізувавши динаміку рейтингу України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності, зокрема за WEF та IMD, не виявлено стійкої тенденції підвищення показника протягом останніх років.

У рейтингу конкурентоспроможності за WEF у 2019 році Україна зайняла 85 місце зі 141 країни, у рейтингу IMD – 54 місце з 64 країн (2021 рік). Розвиток залізничної інфраструктури, забезпеченість вчителями, фіскальна політика та великий розмір внутрішнього ринку є відносними перевагами України. У той же час Україна потребує розвитку фінансової системи, досягнення макроекономічної стабільності, забезпечення безпечного навколишнього середовища та створення ефективних державних інституцій для підвищення конкурентоспроможності.

Виявлено, що Глобальний індекс інновацій достатньою мірою пояснює конкурентоспроможність країни. За цим показником Україна займає 57 місце зі 132 країн, 4 місце з 36 країн з ідентичним рівнем розвитку та 34-е з 39 місць серед європейських країн. Згідно цього показника, Україна ефективно використовує інноваційну складову своєї економіки, демонструючи високі показники в експорті ІКТ-послуг, витратах на програмне забезпечення та кількості корисних моделей. Проблема полягає в тому, що інституційне середовище, доступність фінансових інструментів та рівень капітальних інвестицій найбільше стримують розвиток інноваційної діяльності в Україні.

Серед інноваційних чинників підвищення конкурентоспроможності України в постпандемічний та повоєнний періоди запропоновано впроваджувати концепцію Індустрії 4.0, сприяти розвитку STEM-освіти, поширювати підприємницьку культуру серед населення та вдосконалити нормативно-правове середовище. Стратегічними напрямками, що мають сприяти інноваційній діяльності в Україні, мають стати розвиток наукової діяльності, розбудова цифрової та інноваційної інфраструктури. Інноваційними сферами, які мають стати ключовими осередками інноваційної діяльності, мають стати агропромисловий комплекс, освітні послуги та військово-промисловий комплекс.

Повоєнна відбудова має відбуватися з дотриманням принципів економічної та політичної свободи, розвитку підприємництва, забезпечення верховенства права та захисту права власності. В Україні має бути ініційований та узгоджений суспільний договір, який буде визначати роль та місце громадянина та відповідальність влади. Процес розробки національної стратегії повоєнної відбудови України має передбачати трансформацію державного управління, проведення аудиту економіки України та перепис населення.

Кошти, виділені в рамках допомоги Україні, мають спрямовуватися на відбудову соціальної та транспортної інфраструктури, за лідерства держави та кооперації з бізнесом, зокрема за допомогою державно-приватного партнерства, впроваджуючи високотехнологічні рішення. Також стратегічним завданням має бути забезпечення енергетичної безпеки за допомогою технічного переоснащення енергетичного сектору, забезпечення децентралізації, гнучкості, енергоефективності та екологічності.

Податкові стимули, пільги можуть спрямувати інвестиції бізнесу в стратегічно важливі галузі економіки. Попередньо пропонується спростити податкове адміністрування та доопрацювати й впровадити перспективну податкову реформу «10-10-10». Реалізація інструменту спеціальних економічних зон дозволить ефективно ревіталізувати постраждалі від війни території.

ВИСНОВКИ

Конкурентоспроможність національної економіки визначається її здатністю ефективно використовувати ресурси та створювати сприятливе середовище для підприємств та громадян на довгостроковій основі. Конкурентоспроможність залежить від наявності факторів виробництва, характеру внутрішнього попиту, наявності розвинутих галузей, ефективного управління та стратегії підприємств. Підвищення конкурентоспроможності є результатом економічного розвитку країни, за умови, що він має інтенсивний характер та приносить підвищення добробуту населення в довгостроковому періоді. Макроекономічні чинники, такі як якість інституцій, продуктивність людського капіталу, інновації та витрати на дослідження та розвиток, грають важливу роль у формуванні національної конкурентоспроможності. Міжнародні організації використовують різні показники для оцінки конкурентоспроможності країн, що допомагають відслідковувати прогрес у розвитку та ефективності різних факторів.

Країни Європи та Азії швидко відновилися після Другої світової війни, отримуючи допомогу від США за Планом Маршалла, що дозволило їм самостійно використовувати кошти та відповідати за їхнє використання перед громадянами.

Німеччина зосередилася на розвитку промисловості та підвищенні добробуту населення, проводячи ефективну державну політику, реформи та залучаючи інвестиції. Японія успішно провела демонополізацію, збільшила податки для населення, зменшила корпоративні податки, залучила інвестиції та здійснила технологічне вдосконалення промисловості. Франція використала план Моне для відновлення промисловості, підвищення націоналізації економіки та збільшення експортного потенціалу. Південна Корея віддавала перевагу експортоорієнтованій політиці та активному державному втручанню, що сприяло зростанню її економіки.

США планують постандемічне відновлення шляхом спрямування державних витрат на інфраструктуру, інновації та розвиток людського капіталу, а Польща акцентує увагу на зеленому та цифровому переході, а також на дослідженнях та інноваціях. Країни АСЕАН зосереджуються на зміцненні системи охорони здоров'я

та соціального захисту, а також на розвитку економічного партнерства та цифровому переході.

Рейтинги конкурентоспроможності, такі як WEF та IMD, не показують стійкої тенденції підвищення рейтингу України протягом останніх років.

У 2019 році, за рейтингом WEF, Україна посіла 85 місце серед 141 країни, а за рейтингом IMD у 2021 році - 54 місце серед 64 країн.

Розвиток залізничної інфраструктури, забезпеченість вчителями, фіскальна політика та великий внутрішній ринок вважаються перевагами України. Однак, Україна потребує розвитку фінансової системи, досягнення макроекономічної стабільності, створення безпечного навколишнього середовища та ефективних державних інституцій для підвищення конкурентоспроможності.

Глобальний індекс інновацій значною мірою визначає конкурентоспроможність країни, що пояснює визначальну роль інновацій в конкурентоспроможності. За цим індексом Україна займає 57 місце серед 132 країн. Проте інституційне середовище та доступність фінансових інструментів стримують розвиток інноваційної діяльності в країні.

Для підвищення інноваційної складової конкурентоспроможності України в постпандемічний та повоєнний період пропонується впровадження Індустрії 4.0, розвиток STEM-освіти, поширення підприємницької культури та вдосконалення нормативно-правового середовища.

Стратегічне планування та лідерство держави в період постандемічного та повоєнного відновлення дозволять підвищити конкурентоспроможність України.

Кошти, виділені для допомоги Україні, мають бути спрямовані на відбудову соціальної та транспортної інфраструктури, співпрацюючи з бізнесом через державно-приватне партнерство та впроваджуючи високотехнологічні рішення. Забезпечення енергетичної безпеки потребує технічного переоснащення енергетичного сектору, децентралізації, гнучкості, енергоефективності та екологічності. Інвестиції бізнесу в стратегічно важливі галузі можуть бути залучені за допомогою податкових стимулів та пільг. Пропонується спростити податкове адміністрування та впровадити податкову реформу «10-10-10».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Chicago: The University of Chicago Press. 1976.
2. Ricardo, D. (2004). The Principles of Political Economy and Taxation. Dover Publications.
3. Porter Michael. The Competitive Advantage of Nations. The Macmillan Press Limited. London. 1990. — 855 p.
4. Schwab, K. (2019). The Global Competitiveness Report 2019 (p. 666). World Economic Forum. URL:
http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
5. IMD World Competitiveness Center, (2016). IMD World Competitiveness ranking 2016. URL: <https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/faqs.pdf>
6. Global Competition: The New Reality, Report of the President's Commission on Competitiveness. – Vol. 2. – Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1985. URL:
https://books.google.com.ua/books?id=Epros-ok7kAC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
7. Шнипко О. С. Міжнародна конкурентоспроможність країни: поняття, основні складові та джерела [Електронний ресурс] / О. С. Шнипко // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 1. – С. 110–116. – Режим доступу:
http://eip.org.ua/docs/EP_02_1_110_uk.pdf
8. Roszko-Wójtowicz, E., & Grzelak, M. M. (2020). Macroeconomic stability and the level of competitiveness in EU member states: a comparative dynamic approach. Oeconomia Copernicana, 11(4), 657–688. <https://doi.org/10.24136/oc.2020.027>
9. IMD World Competitiveness Center, (2022). World Competitiveness Booklet 2022. URL: <https://imd.cld.bz/IMD-World-Competitiveness-Booklet-2022/118/>

10. Dhiman, R., & Sharma, M. (2019). Relation between Labour Productivity and Export Competitiveness of Indian Textile Industry: Co-integration and Causality Approach. *Vision*, 23(1), 22–30. <https://doi.org/10.1177/0972262918821230>
11. Braja, M., & Gemzik-Salwach, A. (2019). Competitiveness of high-tech sectors in the European Union: A comparative study. *Journal of International Studies*, 12(2), 213-227. doi: <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2019/12-2/13>
12. Raeskyesa, D. G. S., & Suryandaru, R. A. (2020). Competitiveness and FDI Inflows in ASEAN Member Countries. *International Journal of Business & Economic Sciences Applied Research*, 13(1), 14-20. DOI: <https://doi.org/10.25103/ijbesar.131.02>
13. Sepashvili, E. (2020). Supporting Digitalization: Key Goal for National Competitiveness in Digital Global Economy. *Economia Aziendale Online*, 11(2), 191-198. URL: <http://riviste.paviauniversitypress.it/index.php/ea/article/view/2035/2182>
14. C. Kuhlman et al., "How to foster innovation: A data-driven approach to measuring economic competitiveness," in *IBM Journal of Research and Development*, vol. 61, no. 6, pp. 11:1-11:12, 1 Nov.-Dec. 2017, doi: 10.1147/JRD.2017.2741820.
15. Dziembała, M. The Enhancement of Sustainable Competitiveness of the CEE Regions at the Time of the COVID-19 Pandemic Instability. *Sustainability* 2021, 13, 12958. <https://doi.org/10.3390/su132312958>
16. Responding to COVID-19 and Recovering Better: A Compilation by UN DESA, Policy Brief Series, Spring/Summer 2020, Published by the United Nations, Department of Economic and Social Affairs New York, New York 10017, United States of America. URL: <https://www.un.org/development/desa/en/wp-content/uploads/2020/07/PB-Compilation-final.pdf>
17. The Long-Term Environmental Implications of COVID-19, 31 May 2021, OECD. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-long-term-environmental-implications-of-Covid-19-4b7a9937/>
18. Local economic recovery in post-conflict : guidelines / International Labour Office, ILO Programme for Crisis Response and Reconstruction (ILO/CRISIS). – Geneva:

ILO, 2010 URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/instructionalmaterial/wcms_141270.pdf

19. Post-conflict economic recovery. Enabling local ingenuity. Bureau for Crisis Prevention and Recovery, United Nations Development Programme: New York, 2008. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/undp-cpr-post-conflict-economic-recovery-enable-local-ingenuity-report-2008.pdf>
20. Cevik S. Breaking the Curse of Sisyphus: An Empirical Analysis of Post-Conflict Economic Transitions (2013) / S.Cevik, M.Rahmati. – Access mode: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1302.pdf>
21. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n138>
22. Benchmarking UK Competitiveness in the Global Economy (2012). Department for Business Innovation&Skills. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/34647/12-1207-benchmarking-uk-competitiveness-in-the-global-economy.pdf
23. Schwab, K., & Zahidi, S. (2020, December). Global competitiveness report: special edition 2020. World Economic Forum. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf
24. Marglin, Stephen A.; Schor, Juliet B. (1992). The Golden Age of Capitalism: Reinterpreting the Postwar Experience. Oxford University Press.
doi:10.1093/acprof:oso/9780198287414.001.0001
25. Джадт Тоні. Після війни. Історія Європи від 1945 року / пер. З англ. Катерина Зарембо. – 3-тє вид. – К. : Наш Формат, 2022. – 928 с.: іл.
26. Beveridge, W., 1942. Social Insurance and Allied Services (The Beveridge Report). London: HMSO. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.275849/page/n5/mode/2up>
27. Система страхування Беверіджа. Фонд соціального страхування України (2019). URL:

<http://www.fse.gov.ua/fse/control/ter/uk/publish/article/96156;jsessionid=6C47959D120F10B8785234CECED473E5>

28. Медведєв Я. (2022). Повоєнне відновлення: чим Україні може бути корисний досвід Європи та Азії. Lexology. URL:
<https://www.integrites.com/uk/publications/post-war-recovery-how-the-experience-of-europe-and-asia-can-be-useful-for-ukraine>
29. Eichengreen, B., Uzan, M., Crafts, N., & Hellwig, M. (1992). The Marshall Plan: Economic Effects and Implications for Eastern Europe and the Former USSR. *Economic Policy*, 7(14), 13. doi:10.2307/1344512
30. Eichengreen, B (2011), Lessons from the Marshall Plan, World Development Report, World Bank. URL:
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/907961468155715855/pdf/620420WP0Lesso0BOX0361475B00PUBLIC0.pdf>
31. Переворот. Зламні моменти в країнах, що переживають кризу / Джаред Даймонд ; Пер. з англ. В. Горбатька. – К. : Вид. група КМ-БУКС, 2019. – 464 с. : іл.
32. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*, 2019, №1, с.75-89.
33. Супрун Н. А. Ресурси та механізми повоєнного відновлення Західної Німеччини (1945–1962 рр.) / Супрун Н. А. // Історія народного господарства та економічної думки України : збірник наукових праць / ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". - Київ : Наукова думка, 2022. - Вип. 55. - С. 39-62. - <https://doi.org/10.15407/ingedu2022.55.039>
34. Henderson David R. German Economic Miracle. URL:
<https://www.econlib.org/library/Enc1/GermanEconomicMiracle.html>
35. Супрун Н. А. Повоєнна відбудова економіки: історичний досвід та актуальні завдання для України / Супрун Н. А. // Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / [редкол.: І. О. Дегтярьова та

- ін.] ; ДЗВО "Університет менеджменту освіти" Національної академії педагогічних наук України. - Київ : ДЗВО "УМО" НАПН України, 2022. - Т. 2. - С. 181-185. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/24914>
36. Ōkita, Nakamura, T., & Ōmori, T. (1992). Postwar reconstruction of the Japanese economy / edited by the Special Survey Committee, Ministry of Foreign Affairs, Japan (September 1946) ; compiled by Saburo Okita. University of Tokyo Press.
 37. Charles R. Frank, Jr., Kwang Suk Kim and Larry E. Westphal (1975). Foreign Trade Regimes and Economic Development: South Korea. NBER. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c4063/c4063.pdf>
 38. FACT SHEET: The American Jobs Plan (March 31) / The White House. URL : <https://www.whitehouse.gov/briefingroom/statements-releases/2021/03/31/fact-sheet-the-american-jobs-plan/>
 39. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności, Warszawa czerwiec 2022, s. 519. URL: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/109762/KPO.pdf>
 40. ASEAN (2020b), ASEAN Comprehensive Recovery Framework: Implementation Plan. Jakarta: ASEAN Secretariat. URL: https://asean.org/wp-content/uploads/2021/08/ACRF-Implementation-Plan_Pub-2020.pdf
 41. The Global Competitiveness Index Dataset
URL: <https://www.kaggle.com/datasets/weforum/global-competitiveness>
 42. IMD World Competitiveness Center, (2021). IMD World Competitiveness ranking 2021. Country Profile: Ukraine. URL: <https://www.content.imd.org/globalassets/wcc/docs/wco/pdfs/countries-landing-page-UA.pdf>
 43. World Intellectual Property Organization (WIPO) (2022). Global Innovation Index 2022: What is the future of innovation-driven growth? Geneva: WIPO. DOI 10.34667/tind.46596. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>
 44. UNDP (United Nations Development Programme). 2022. Human Development Report 2021-22: Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a

Transforming World. New York. URL:

https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22pdf_1.pdf

45. World Bank. 2020. Doing Business 2020. Washington, DC: World Bank.

DOI:10.1596/978-1-4648-1440-2. URL:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf>

46. Чисельність населення України варіюється від 28 до 34 мільйонів – демографи.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692466-ciselnist-naselenna-ukraini-variuetstva-vid-28-do-34-miljoniv-demografi.html>

47. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення / Київська Школа Економіки (KSE). 2023, березень.

URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf

48. Офіційний сайт Державної служба статистики України. URL:

<http://www.ukrstat.gov.ua/>

49. World Economic Outlook, A Rocky Recovery, Full Report, April 2023

50. Вторгнення Росії в Україну і криза вартості життя затьмарюють перспективи зростання в країнах з перехідною економікою в регіоні Європи та Центральної Азії. Прес-реліз. (2023)

URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/04/06/russian-invasion-of-ukraine-and-cost-of-living-crisis-dim-growth-prospects-in-emerging-europe-and-central-asia>

51. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2022 році.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2022-rotsi>

52. НБУ. Інфляційний звіт – Квітень 2023 року.

URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2.pdf?v=4

53. Аспен Інститут Київ. Переосмислення суспільного договору України. Тексти для семінару. (2023)
URL: <https://drive.google.com/file/d/1F8KmKtBILg9xu2QrXXWf8ttnQapa40q-/view>
54. Phelps, Edmund; Bojilov, Raicho; Hoon, Hian Teck; Zoega, Gylfi. Dynamism (p. 119). Harvard University Press, 2020.
55. Іванова Н. Ю. Енергоефективність як стратегічний фактор підвищення конкурентоздатності країни / Іванова Н. Ю., Корольова О. О., Билів В. М. // Наука та освіта = Science and education : збірник праць XIV Міжнародної наукової конференції, 4-13 січня 2020 р., Хайдусобосло (Угорщина) / [редкол.: В. П. Ройзман та ін.] ; National Council of Ukraine for Mechanism and Machine Science [et al.]. - Хмельницький : ХНУ, 2020. - С. 82-84. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/25166>
56. Д. Боярчук, К. Хартвелл, Ю. Городніченко. Відбудова України: питання та спільні позиції. (2023)
URL: <https://voxukraine.org/vidbudova-ukrayiny-pytannya-ta-spilni-pozytsiyi>
57. World Intellectual Property Organization (WIPO). Global Innovation Index Database. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
58. UNDP (United Nations Development Programme). All composite indices and components time series (1990-2021). URL: https://hdr.undp.org/sites/default/files/2021-22_HDR/HDR21-22_Composite_indices_complete_time_series.csv
59. World Bank Open Data. Doing Business.
URL: <https://www.kaggle.com/datasets/theworldbank/doing-business>

ДОДАТКИ

Додаток А

Показники за індексами (Індекс глобальної конкурентоспроможності, Глобальний індекс інновацій, Індекс розвитку людського капіталу, Індекс легкості ведення бізнесу) за 2017 рік для 131 країни

Країна	WEF	GII	HDI	DB
Switzerland	5.857734	67.7	0.949	75.49
United States of America	5.852552	61.4	0.924	82.76
Singapore	5.705715	58.7	0.933	84.84
Netherlands	5.662014	63.4	0.939	75.52
Germany	5.65484	58.4	0.943	79.1
Hong Kong (China)	5.532305	53.9	0.941	83.89
Sweden	5.518916	63.8	0.942	81.24
United Kingdom	5.506824	60.9	0.926	82.44
Japan	5.494938	54.7	0.915	75.53
Finland	5.489405	58.5	0.935	80.41
Norway	5.403793	53.1	0.954	82.39
Denmark	5.390741	58.7	0.936	84.06
New Zealand	5.3689	52.9	0.926	86.73
Canada	5.348844	53.7	0.926	78.97
Israel	5.312344	53.9	0.913	72.53
United Arab Emirates	5.29673	43.2	0.881	77.05
Austria	5.246649	53.1	0.919	78.69
Luxembourg	5.232065	56.4	0.913	68.66
Belgium	5.225063	49.9	0.929	71.94
Australia	5.191511	51.8	0.941	80.14
France	5.179511	54.2	0.897	76.38
Malaysia	5.174437	42.7	0.805	77.57
Ireland	5.158468	58.1	0.947	79.61
Qatar	5.105649	37.9	0.848	64.64
Korea, Republic of	5.072417	57.7	0.912	84.15
China	5.001968	52.5	0.75	64.47
Iceland	4.993068	55.8	0.943	79.31
Estonia	4.849882	50.9	0.885	80.44
Saudi Arabia	4.827137	36.2	0.852	58.95
Czech Republic	4.77447	51	0.896	76.02
Thailand	4.723488	37.6	0.765	71.7
Chile	4.708631	38.7	0.847	71.07
Spain	4.700403	48.8	0.903	77.62

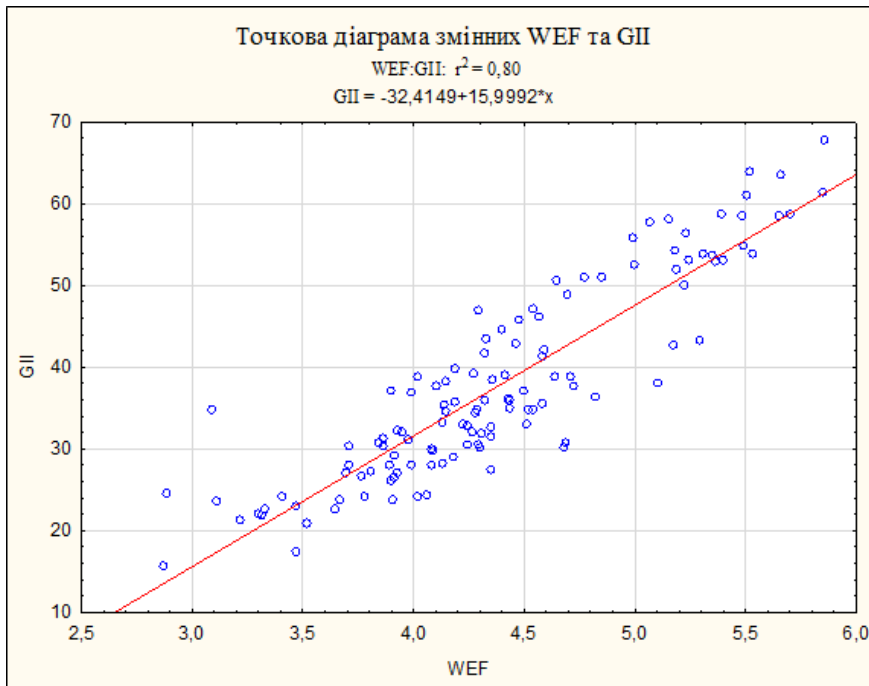
Azerbaijan	4.690256	30.6	0.754	68.04
Indonesia	4.681513	30.1	0.707	64.22
Malta	4.648111	50.6	0.888	64.72
Russian Federation	4.641931	38.8	0.82	75.46
Poland	4.594427	42	0.873	77.13
India	4.586707	35.5	0.64	55.75
Lithuania	4.584224	41.2	0.873	79.15
Portugal	4.567488	46.1	0.858	76.78
Italy	4.54212	47	0.886	71.56
Bahrain	4.538519	34.7	0.854	68.02
Mauritius	4.523291	34.8	0.797	76.2
Brunei Darussalam	4.515204	32.9	0.838	64.35
Costa Rica	4.497074	37.1	0.804	68.14
Slovenia	4.477297	45.8	0.907	74.61
Bulgaria	4.463194	42.8	0.811	71.03
Panama	4.437076	35	0.811	64.12
Mexico	4.435374	35.8	0.771	72.09
Kuwait	4.428588	36.1	0.805	59.93
Turkey	4.418122	38.9	0.814	68.46
Latvia	4.397723	44.6	0.859	80.05
Viet Nam	4.356217	38.3	0.696	65.08
Philippines	4.350908	32.5	0.708	56.07
Kazakhstan	4.34987	31.5	0.815	75.11
Rwanda	4.348832	27.4	0.535	70.35
Slovakia	4.333621	43.4	0.855	74.76
Hungary	4.32659	41.7	0.846	71.18
South Africa	4.321265	35.8	0.705	64.74
Oman	4.310363	31.8	0.819	67.12
Botswana	4.303545	30	0.726	64.87
Cyprus	4.298567	46.8	0.878	71.76
Jordan	4.297485	30.5	0.726	56.68
Colombia	4.288351	34.8	0.763	69.17
Georgia	4.278862	34.4	0.799	80.68
Romania	4.276562	39.2	0.821	72.65
Iran, Islamic Republic of	4.27007	32.1	0.787	54.66
Jamaica	4.246957	30.4	0.734	66.5
Morocco	4.244112	32.7	0.673	68.58
Peru	4.223214	32.9	0.767	68.25
Armenia	4.191498	35.7	0.769	72.44
Croatia	4.190616	39.8	0.845	70.92
Albania	4.184991	28.9	0.79	67.1
Uruguay	4.146223	34.5	0.814	61.91
Montenegro	4.145179	38.1	0.822	70.88

Serbia	4.141099	35.3	0.798	72.88
Tajikistan	4.135557	28.2	0.657	56.12
Brazil	4.135154	33.1	0.761	56.66
Ukraine	4.106632	37.6	0.771	64.71
Trinidad and Tobago	4.089624	29.7	0.795	61.12
Guatemala	4.084756	27.9	0.655	61.59
Sri Lanka	4.084442	29.9	0.775	59.3
Algeria	4.0655	24.3	0.745	47.61
Greece	4.021734	38.8	0.879	68.17
Nepal	4.01781	24.2	0.588	57.6
Moldova, Republic of	3.992343	36.8	0.743	72.96
Namibia	3.990748	27.9	0.644	59.57
Kenya	3.976765	31	0.595	62.44
Argentina	3.950944	32	0.843	57.86
Cambodia	3.931649	27	0.582	54.16
Tunisia	3.930059	32.3	0.734	64.79
Honduras	3.917319	26.4	0.63	58.2
Ecuador	3.914321	29.1	0.76	57.84
Bangladesh	3.906038	23.7	0.616	40.52
Egypt	3.903495	26	0.698	55.56
Mongolia	3.898777	37.1	0.728	66.2
Kyrgyzstan	3.896415	28	0.694	65.22
Bosnia and Herzegovina	3.868728	30.2	0.774	63.12
Dominican Republic	3.865276	31.2	0.746	58.21
Lebanon	3.844804	30.6	0.748	54.08
Senegal	3.809035	27.1	0.512	50.04
Ethiopia	3.781538	24.2	0.474	46.06
El Salvador	3.768461	26.7	0.671	63.15
Paraguay	3.7106	30.3	0.726	58.93
Tanzania, United Republic of	3.710558	28	0.523	53.14
Uganda	3.698105	27	0.532	55.99
Pakistan	3.668575	23.8	0.55	52.26
Cameroon	3.651216	22.6	0.557	43.84
Zambia	3.51763	20.8	0.578	59.65
Guinea	3.474567	17.4	0.471	49.13
Benin	3.472319	23	0.536	49.44
Madagascar	3.404609	24.2	0.526	44.45
Mali	3.330486	22.5	0.427	53.03
Zimbabwe	3.320446	21.8	0.563	47.73
Nigeria	3.29974	21.9	0.531	47.87
Burundi	3.214588	21.3	0.434	46.62
Malawi	3.114106	23.5	0.473	52.42
Mauritius	3.089157	34.8	0.797	76.2

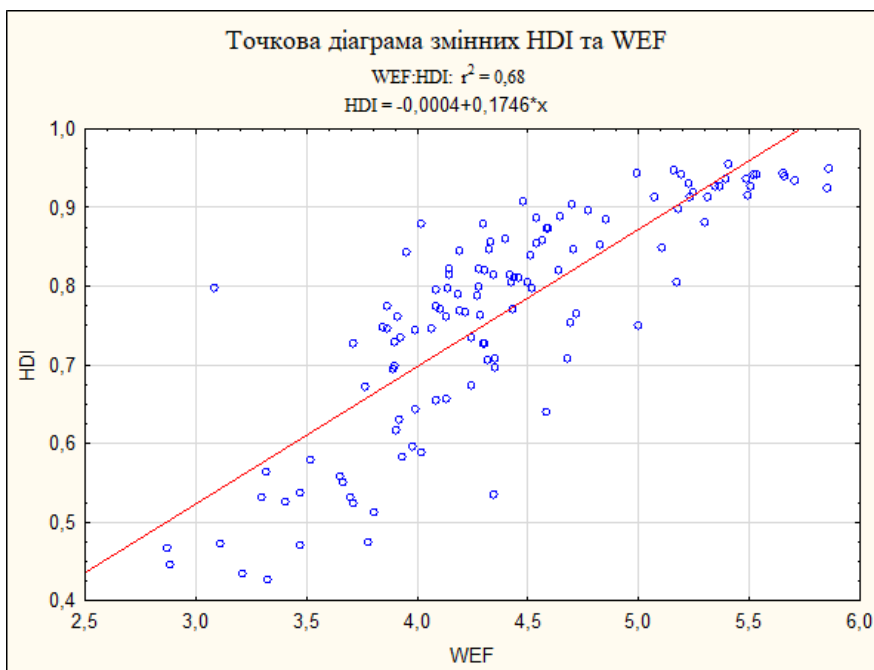
Mozambique	2.886454	24.5	0.446	53.03
Yemen	2.874793	15.6	0.467	32.94

Джерело: складено автором на основі [41], [57], [58], [59]

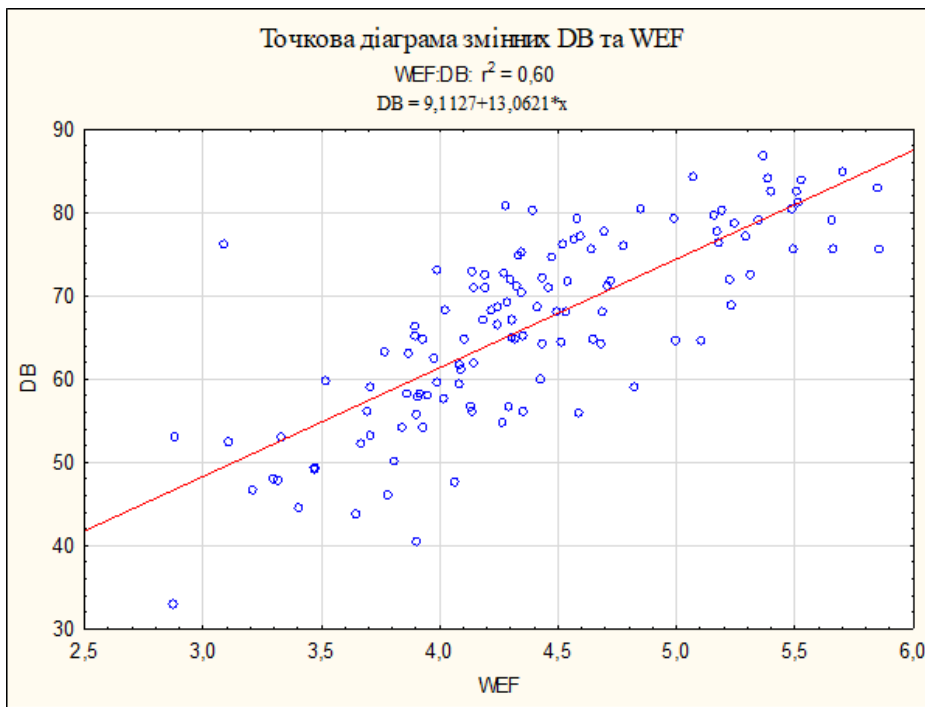
Додаток Б

Джерело: побудовано автором на основі [41], [57], [58], [59]

Джерело: побудовано автором на основі [41], [57], [58], [59]

Джерело: побудовано автором на основі [41], [57], [58], [59]